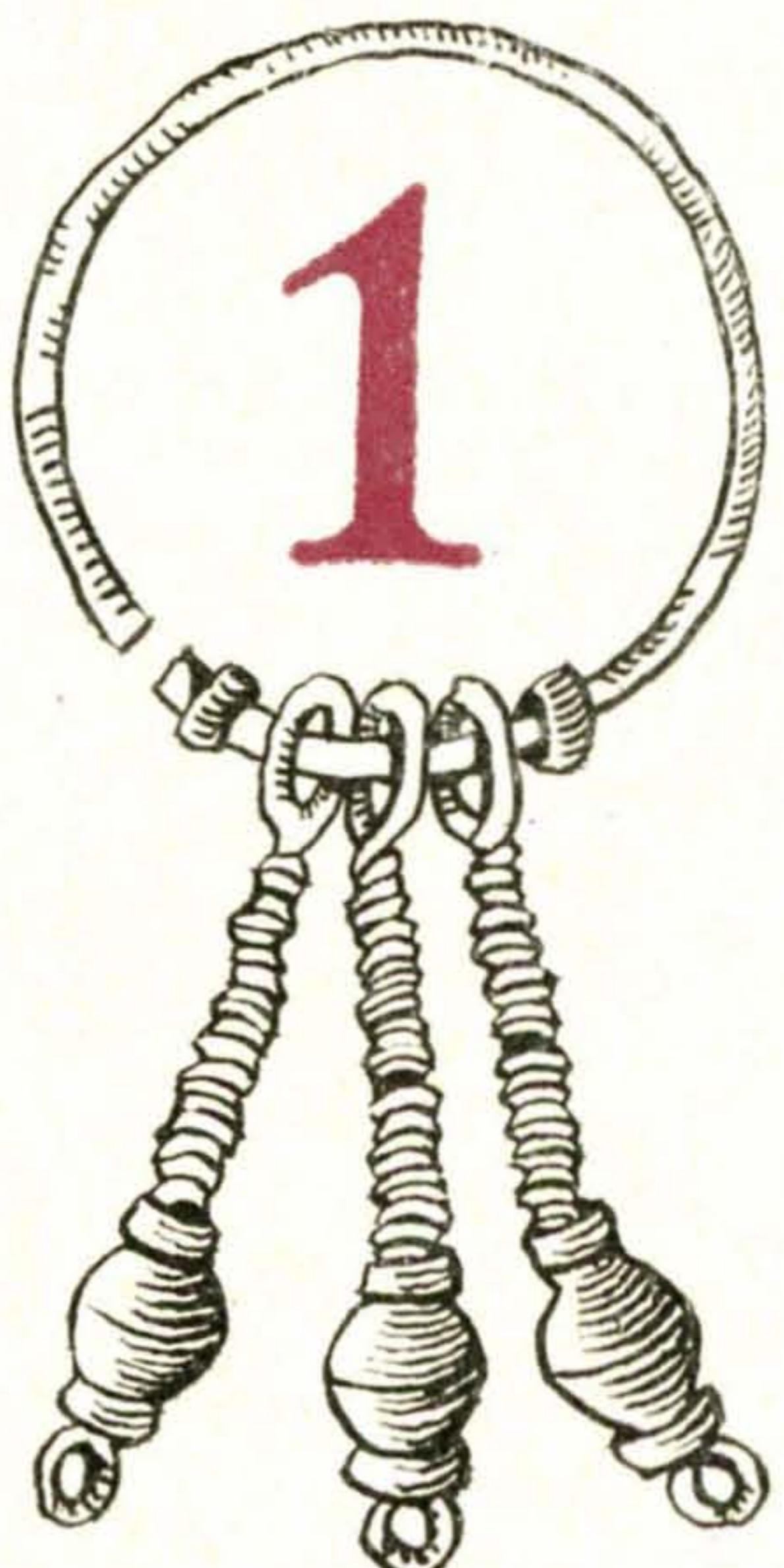

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA

VILNIUS „MOKSLAS“ 1979

902.6
Li 227

902.6
Li 227

Redakcinė kolegija
istorijos m. daktaras MEČISLOVAS JUČAS
istorijos m. daktarė RIMUTĖ RIMANTIENĖ
istorijos m. daktarė LTSR MA narė korespondentė
REGINA VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ (a.s. redaktorė)

1603000000

L $\frac{10602-009}{M-854(08)-79}$ Z-79

© LTSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas, 1979

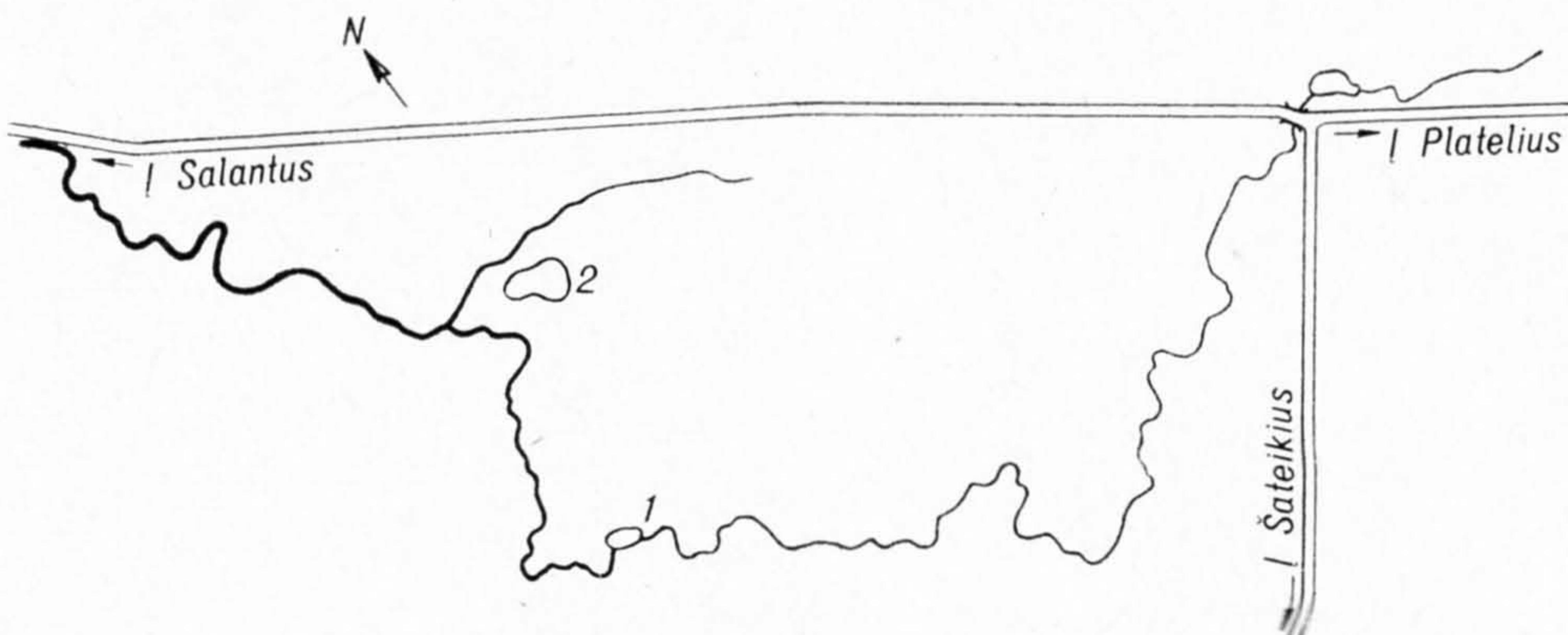
GINTALIŠKĖS KAPINYNAS

L. VAITKUNSKIENĖ

Kapinynas yra Plungės raj. Platelių apyl., dešiniajame Salanto krante. Netoli ese, vos 500 m į šiaurę nuo kapinyno, stūkso Gintališkės piliakalnis (pav. 1).

Apie šią vietovę turime žinių jau iš XIX a. pabaigos, kai F. Pokrovskio sudarytame archeologiniame žemėlapyje buvo paminėta Gin-

ir senienų mègèjai. Pvz., 1921 m. Gintališkës pradinës m-los mokytojas T. Gerikas su mokiniais atkasé kapą, kuriam rado apie 60 ikapių (MMTA). Tik 1928 m. kapinynas pažymimas archeologinéje literatûroje (Tarasenka P., 1928, p. 134), tačiau jo apsauga nesirùpinama: 1935 m. lapkričio 18 d. Valstybës

I pav. Kapinyno situacijos planas:

1 — kapinynas, 2 — piliakalnis

tališkë ir trumpai aptarti čia esantys paminklai (Покровский Ф. В., 1899, c. 90—91). Tačiau apie kapinyną neužsiminta. Tuo tarpu vietas gyventojai nuo seno čia rasdavę įvairių dirbinių, žmonių kaulų, nes kiekvieną pavasarį patvinęs Salantas suardydavo nemaža kapą, išplaudavo radinių. Keli atsitiktiniai radiniai XX a. pradžioje Mokslo bičiulių draugijos (Towarzystwo przyjaciół nauk w Wilnie) archeologijos skyriaus vedéjo dëka pateko į šios draugijos rinkinius¹. Tačiau ir toliau šia vietove doméjosi tik įvairūs „lobių“ ieškotojai

Archeologijos komisija priémë šimtą keturiadesimt šešis senkapyje rastus dirbinius (MMTA). Paminklas buvo nuolat ardomas. Tai liudija ir nemaža atsitiktinių radinių, patekusių į įvairius respublikos muziejus².

Atkûrus Tarybų valdžią Lietuvoje, jau pirmaisiais metais buvo tyrinéjama nemaža archeologinių paminklų. 1940 m. rugséjo 13—spalio 5 d. kasinétas ir Gintališkës kapinynas³. Tyrinéjimai buvo daugiau bandomojo pobûdžio, norëta išsiaiškinti paminklo chronologiją, jo savybes ir pan. Atidengtas 150 m²

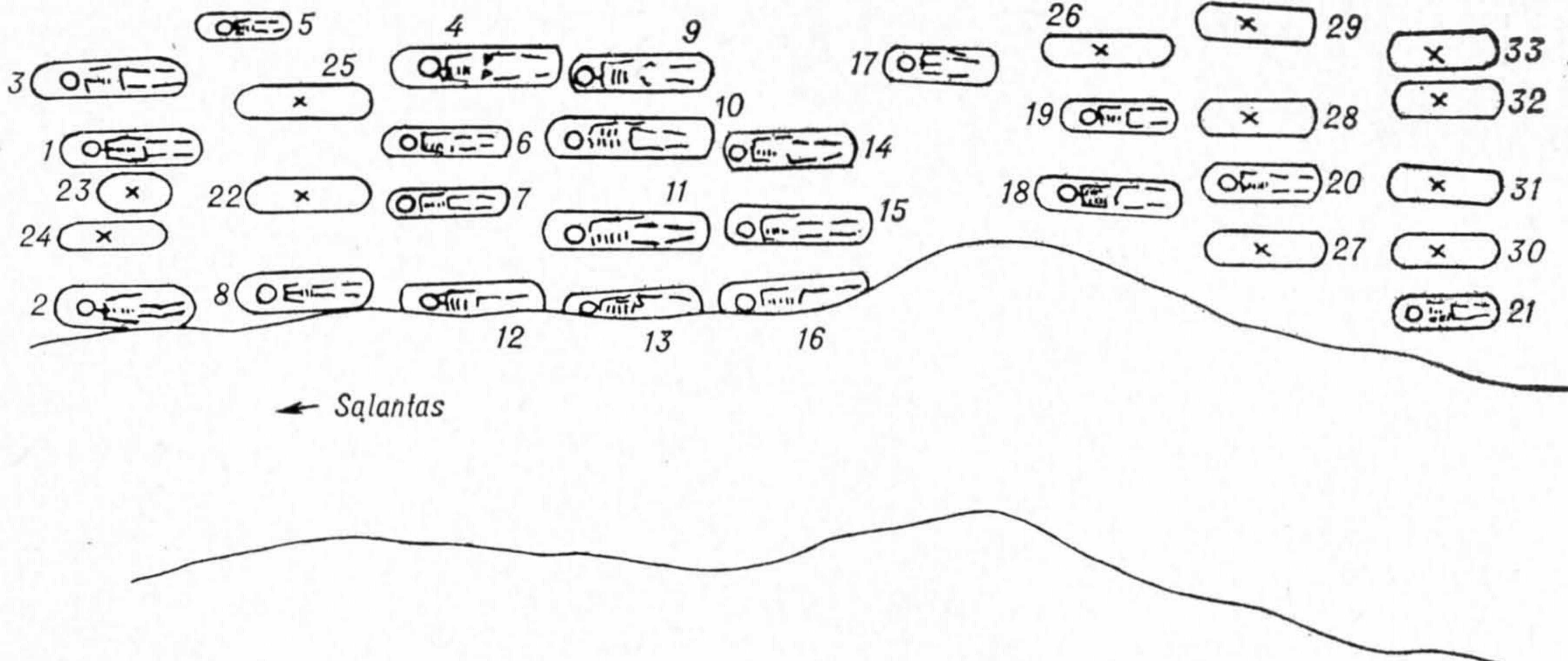
¹ Sie radiniai dabar yra IEM (inv. Nr. 24:1—3).

² KVIM, inv. Nr. 793:1—120; IEM, inv. Nr. 24:4; ŠAM, inv. Nr. 767, 769—819; GEK Nr. 223:1,2; Kretingos

KM, inv. Nr. 100, 108, 120, 139, 140, 176, 177; TKM, inv. Nr. 396—398, 400—411, 3972—3977.

³ Tyrinéjimų ataskaita, radiniai yra KVIM.

plotas, kur aptiki trisdešimt trys kapai. Kapyno ribos nebuvo nustatytos, tačiau paaiškėjo, kad tai didelis paminklas. Pvz., už 500 m į rytus nuo tyrinėtos dalies, kasant griovius dirvai nusausinti, rasta degintinių kapų su panašiais kaip tyrinėtoje dalyje dirbiniais (KVIM, inv. Nr. 1773 : 1—22).

2 pav. Kapų situacija (x — degintiniai kapai)

1948 m. Lietuvos TSR MA Istorijos instituto žvalgomoji archeologinė ekspedicija, aplankiusi kapyną bei piliakalnį, sužinojo, kad Gintališkės kaime būta dar dviejų senkapių. Tačiau turimi duomenys neleido nustatyti nei tikslios jų vietas, nei chronologijos, nei senkapių pobūdžio. Nė vienas dirbinys iš šių senkapių nepateko į muziejus, neišliko jų ir pas vietas gyventojus. Pačios vietovės, kasant žvyrą, suardytos (IIAS, byla Nr. 1, p. 42—44).

Susidomėjimas Gintališkės kapynu padidėjo 1967 m., kai, pradėjus imti iš karjero žvyrą, pasirodė kapai. Darbai buvo sustabdyti, o 1968 m. birželio 17 d. Telšių kraštotoiros muziejus pradėjo tyrinėti kapyną. Dirbta 1969 ir 1971 metais. Buvo atidengti penkiasdešimt penki kapai ir kelios dešimtys apeiginių duobių. Paskelbti trumpi tyrinėjimų rezultatai⁴.

Šiame straipsnyje pirmą kartą susumuoja mi 1940 m. kasinėjimų duomenys. Tyrinėtojai, spręsdami įvairius Lietuvos archeologijos klau-

⁴ 1968 ir 1969 m. tyrinėjimų rezultatai paskelbti: Valatka V. Gintališkės kapyno, Plungės raj., tyrinėjimai 1968—1969 m.—AETL 1968 ir 1969 metais, 1970, p. 89. Apie 1971 m. tyrinėjimus V. Valatka informavo visuomenę respublikinėje archeologų konferencijoje 1972 m. (žr. Nakaitė L., Merkienė R. Lietuvos istorijos metraštis, 1973, p. 247).

simus, vienu ar kitu aspektu gana dažnai nau dojasi Gintališkės kapyno medžiaga. Tai vertingas archeologinis šaltinis, nagrinėjant I tūkstantmečio pabaigos—II pradžios Lietuvoje laidojimo papročius, juvelyrinius dirbinius bei jų ornamentiką, nešiojimo savitumus, tam tikrus socialinius poslinkius to meto vi suomenėje.

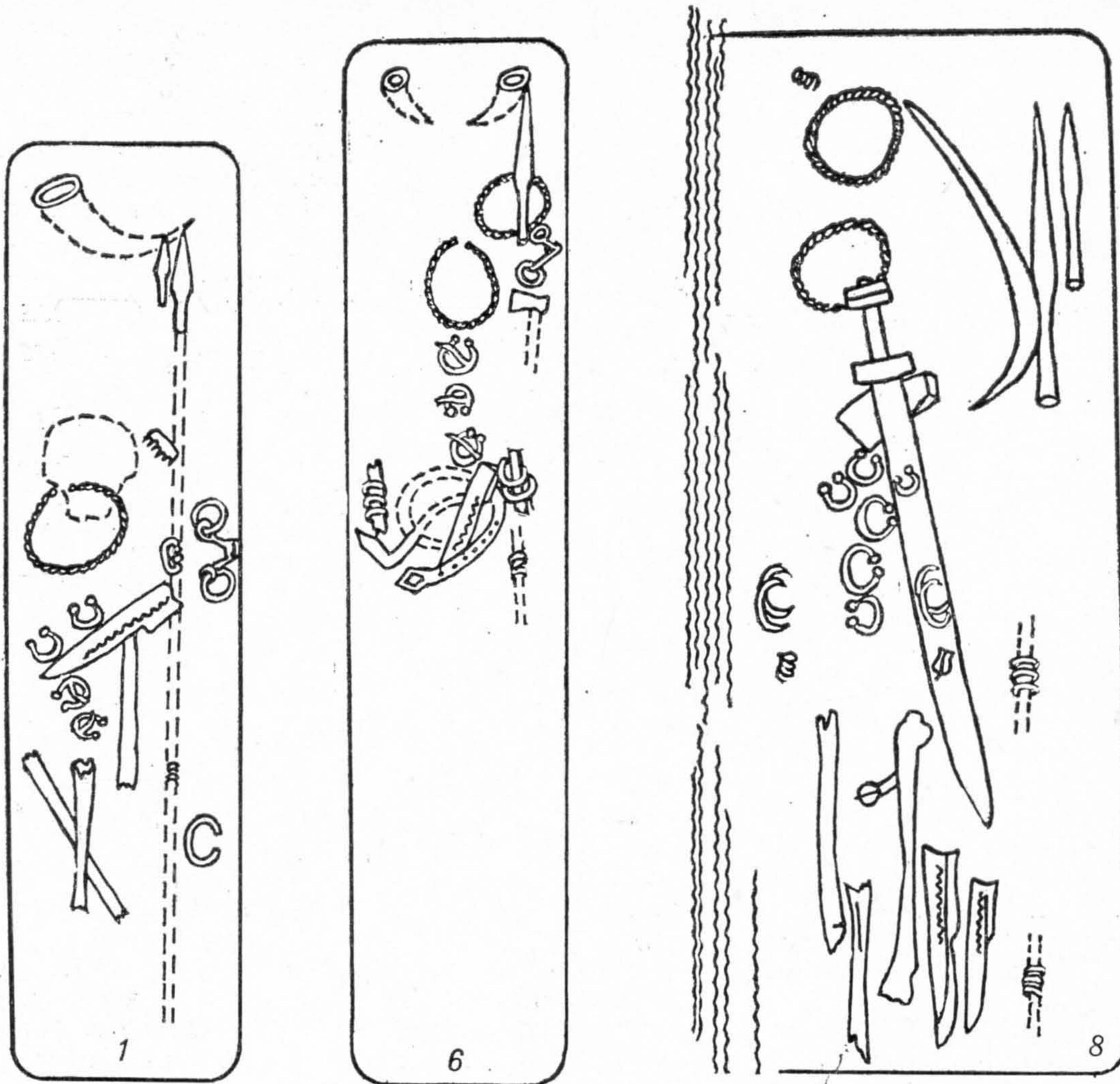
26	x	29	x	33
17	OES	19	OES	28
18	OES	20	x	31
x	27	x	30	
	21			

LAIDOSENĀ

Pagal laidojimo būdą kapai skiriama į dvi grupes: vienuose mirusieji laidoti nedeginti, kituose — sudeginti. Nepaisant šio skirtumo, kapai tvarkingomis eilėmis rikiuoti arti vienais šalia kito (pav. 2).

Rastas dvidešimt vienas nedegintų žmonių kapas (Nr. 1—21) (pav. 3—6). Mirusieji laidoti pailgose 180—300 cm ilgio ir 70—160 cm pločio duobėse, kurių kontūrai išryškėjo 45—90 cm gilumoje. Duobių sampile dažnai pasitaiko degesių. Dauguma mirusiuju laidota gana giliai: kapai randami net 100—160 cm gilumoje, bet pasitaiko ir vos 30—40 cm gilumoje (k. Nr. 13, 16, 21). Visuose aptikta skobtiniai ąžuolinių karstų liekanų. Dydis priklauso nuo to, kas juose palaidotas: suaugęs ar vaikas. Karstų kontūrai siekia 130—250 cm ilgio ir 25—80 cm pločio. Kai kurie iš vidaus apdeginti (k. Nr. 1, 2).

Laidojant laikytasi tam tikros krypties: daugiausia mirusiuju orientuota į vakarus (12 kapų), mažiau — į šiaurės vakarus (7 kapai), kitų kapų (Nr. 14, 16) kryptis nenustatyta. Moterų kapai orientuoti galvomis tik į vakarus, o vyru — ir į vakarus, ir į šiaurės vakarus.

3 pav. Kapų Nr. 1, 6, 8 planai

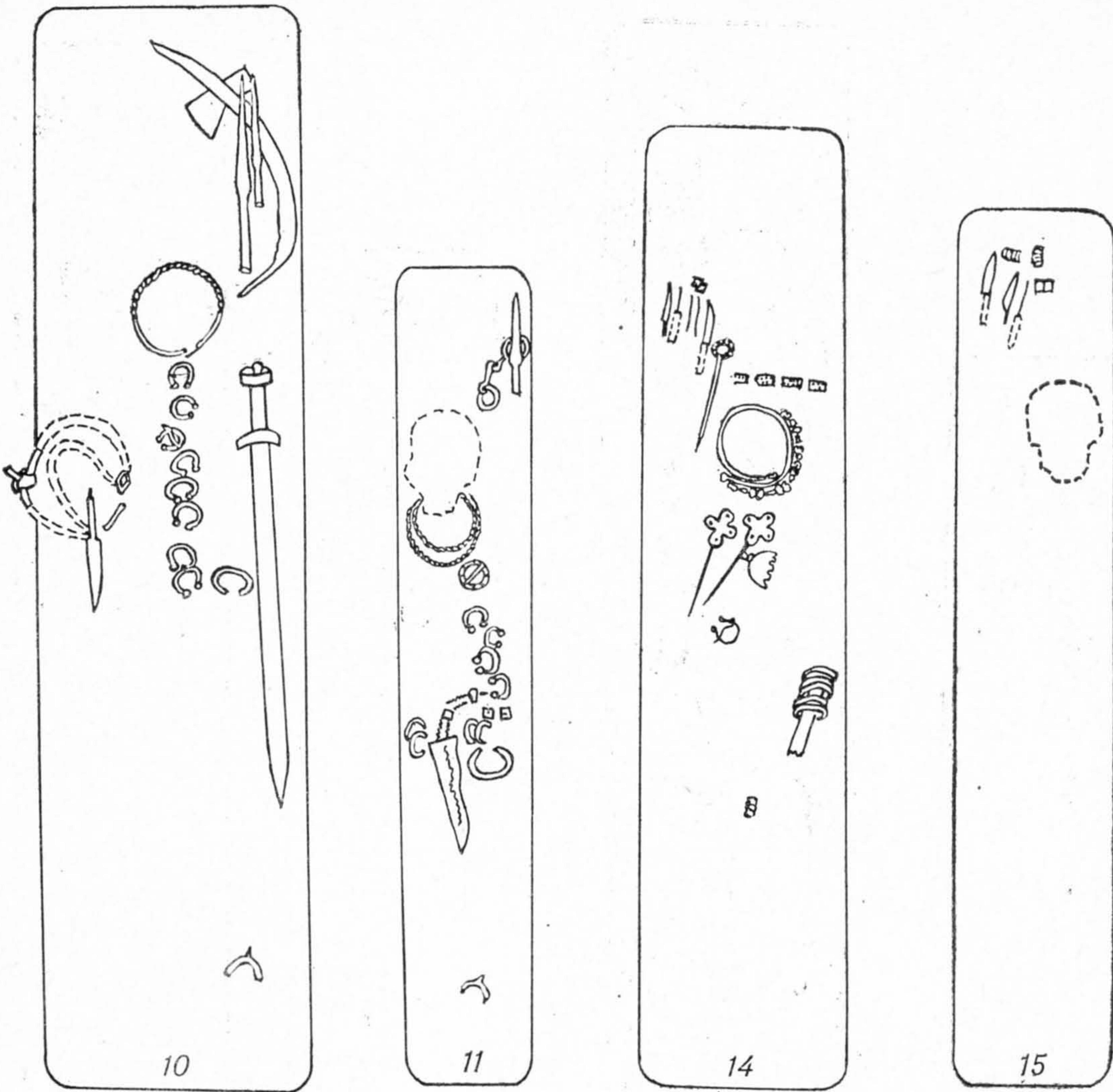
Griaūčiai blogai išlikė. Vienur juos apardė upelio vanduo, kitur sudūlėjo. Dažniausiai tēra kaulų fragmentų. Tačiau ir iš jų nesunku nustatyti, kad mirusieji gulėjo aukštielninkai, ištiesomis palei šonus rankomis, suglaustomis kojomis. Išsiskiria kapas Nr. 9, buvęs apjuostas 260 cm ilgio ir 100 cm pločio stačiakampiu akmenų vainiku. Jis sukrautas iš žvairaus dydžio (15×25 , 30×45 , 50×70 cm) lauko akmenų. Vainikas apardytas, vietomis yra tuščių tarpų (pav. 7).

Pagal to meto paprotį mirusieji buvo laidoti su darbo įrankiais, ginklais, papuošalais, raitelio bei žirgo aprangos reikmenimis ir kitais buityje naudotais daiktais. Vargu ar rasime Lietuvoje šio laikotarpio kitą tokį laidojimo paminklą, kur būtų tiek daug įka-

pių. Kape jos išdėliotos Lietuvos pajūriui būdinga tvarka.

Darbo įrankių — kirvių, dalgių, skiltuvų — vyru kapuose randama daugiausia gale galvos ar šalia jos; rečiau pasitaiko prie kojų (k. Nr. 2, 18, 21), krūtinės srityje (k. Nr. 1, 21). Moterų kapuose darbo įrankių mažai. Tai paaprasti peiliai (k. Nr. 14, 15), ylos (k. Nr. 5), sudėti gale galvos kartu su žalvarinių simbolinių verpimo bei juostų vijimo įrankelių rinkiniu. Jis kartais įdėtas į tosinę dėžutę (k. Nr. 5, 14, 20).

Vyrų kapuose daug ginklų: kiekviename gale galvos rasta po vieną, dažniausiai po du ietigalius. Kartais vienas iš jų būna žeberklinis (k. Nr. 17, 18). Taip pat dažnai pasitaiko ir kovos peilių, nešiotų žalvariu puoštose prie

4 pav. Kapų Nr. 10, 11, 14, 15 planai

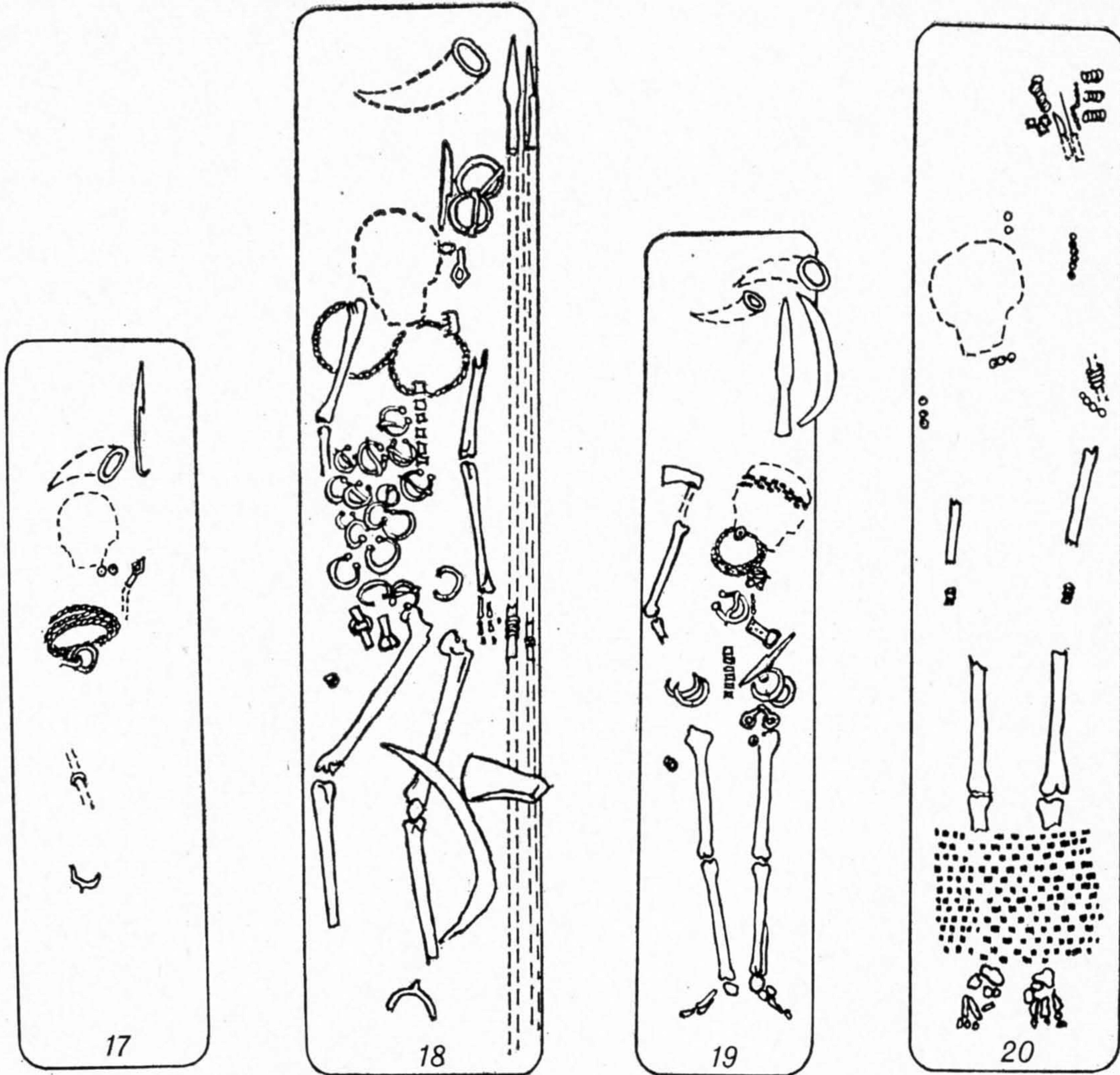
diržų prikabintose makštyse. Gerokai retesni ginklai — kalavijai. Jų rasta prie mirusiojo šono ir ant krūtinės, o kape Nr. 2 kalavijas kartu su kovos kirviu aptiktas virš karsto, kape Nr. 32 — po karstu.

Tiek vyrai, tiek ir moterys laidoti labai puošniai aprengti. Net keliuose vyrų kapuose aptikta kepuraičių liekanų. Ypač puošnūs diržai: su daug žalvarinių, dažnai pasidabruotų apkalėlių. Paprastai jie suvynioti į spiralę ir padėti juosmens srityje, o kape Nr. 10 diržas buvęs įdėtas į dėžutę. Kartais viename kape pasitaiko net po du diržus (k. Nr. 4, 9, 18). Pentinai visuomet būna gale kojų. Matyt, jie buvę pritvirtinti prie apavo, kurio pėdsakų neišliko.

Kapuose daug papuošalų. Ant mirusiuų kaklo randama antkaklių, karolių, ant rankų — apyrankių, žiedų, krūtinės srityje — segių, smeigtukų. Daugelyje kapų būta po tris — penkias antkakles (k. Nr. 3, 5, 9), septynias apyrankes (k. Nr. 7, 11), pasitaiko net devyniolika segių (k. Nr. 3).

Iš kitų dirbinių paminėtini vyrų kapuose gale galvos randami geriamieji ragai (kartais po du). Dažnai pasitaiko žąslų, padėtų galvos ar krūtinės srityje. Viename vyro kape (k. Nr. 4) rastos žalvarinės svarstyklėlės ir trys svareliai.

Vaikai, kurių čia atidengta aštuoni kapai, laidoti pagal tuos pačius papročius, kaip ir suaugusieji, su daug įkapių. Pvz., berniuko

5 pav. Kapų Nr. 17—20 planai

kape Nr. 7 rasta kepuraitė, pakraščiuose puošta žalvarinėmis jvijėlėmis, ietigalis, kovos peilis žalvariu kaustytose makštyse, simboliniai žąslai, kirvelis, dalgelis, dvi antkaklės, septynios apyrankės, vienuoliaka pasaginių segių, žiedas bei diržas, puoštas žalvariniaiš pasidabruotais apkalėliais. Vaikų kapuose tikrų darbo įrankių nėra, randama tik simbolius, t. y. specialiai įkapėms pagamintų miniatiūrinį kirvelių, dalgelių bei žąslelių. Šia laido senos ypatybe Gintališkės kapai skiriasi nuo kitų I tūkstantmečio pabaigos—II pradžios Lietuvos pajūrio kapinynų, kur simbolinių darbo įrankių bei kai kurių žirgo aprangos reikmenų randame ir vaikų, ir suaugusiųjų kapuose (Nakaitė L., 1964, p. 54).

Nedegintuose kapuose gausu įkapių. Tai ypač būdinga vyrių kapams, kur labai dažnai net papuošalų būna kur kas daugiau, negu moterų kapuose. Pvz., vyro kape Nr. 3 greta dviejų ietigalių, kirvio, dalgio, dviejų geriamujų ragų, žąslų, diržo su dviem kovos peiliais, pentino rasta trys antkaklės, penkios apyrankės, devyniolika segių, žiedas. Tuo tarpu turtingiausiai moters kape Nr. 14 terasta kepuraitės likučių, antkaklė, karolių apvara, trys smeigtukai, segė, penkios apyrankės, du žiedai, taip pat į dėžutę sudėti simboliniai juostų vijimo įrankiai, verpstelė ir peilis (pav. 4).

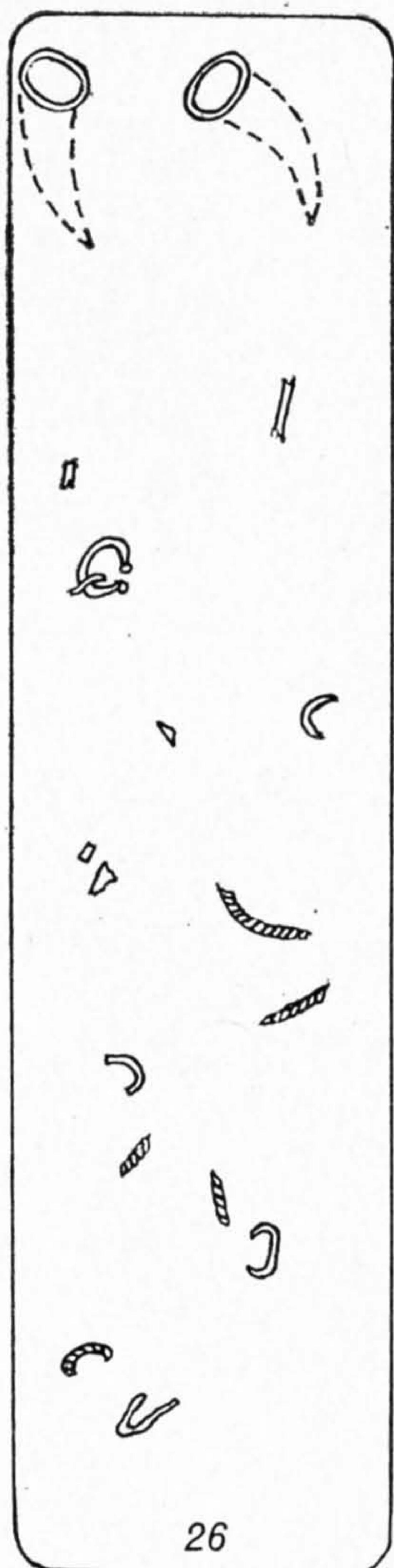
Sudeginti mirusieji, kurių Gintališkėje ištirta dylika kapų (Nr. 22—33), laidoti

21

22

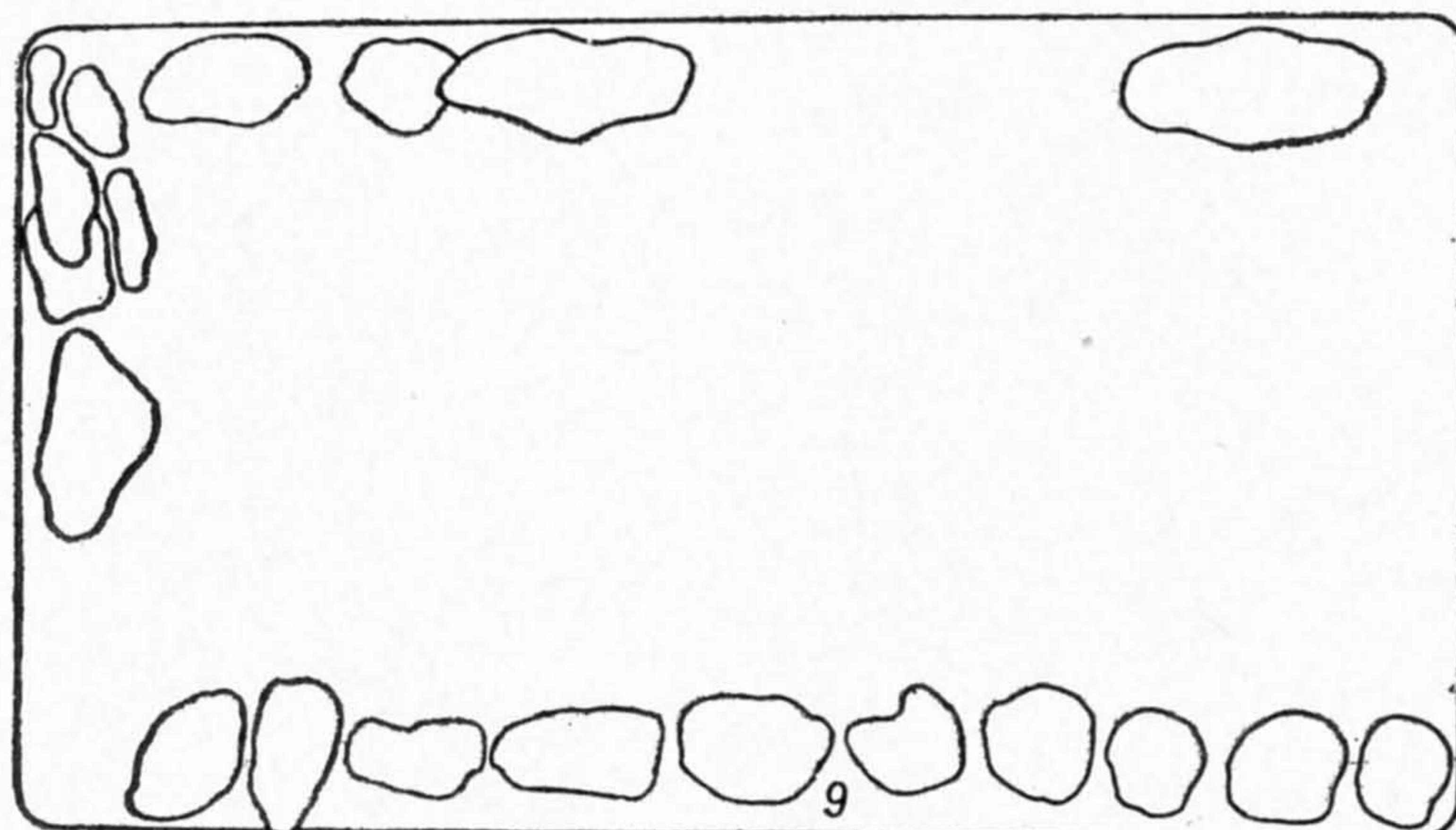

26

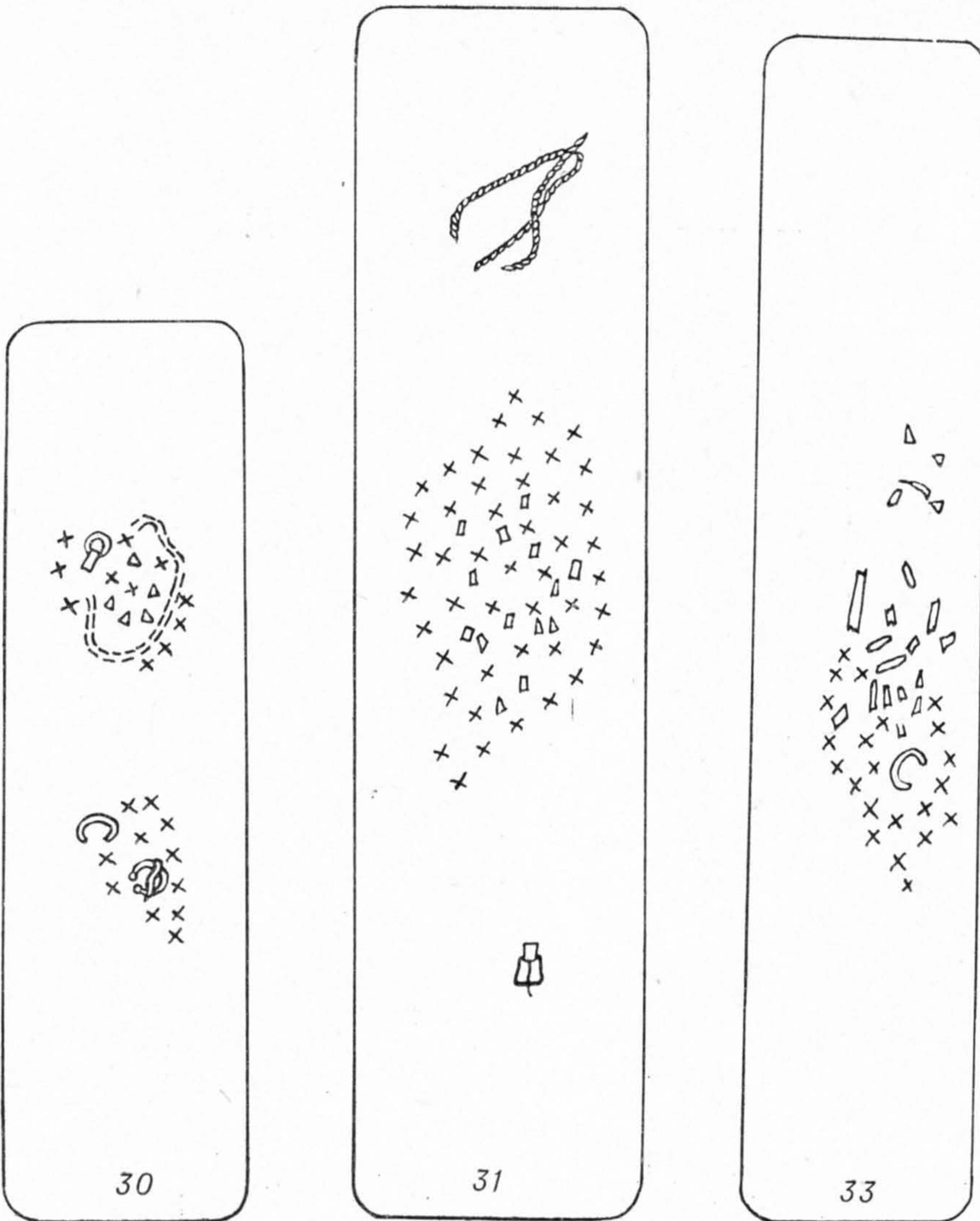

27

6 pav. Kapų Nr. 21, 22, 26, 27 planai

7 pav. Kapo Nr. 9 akmenų vainikas

8 pav. Kapų Nr. 30, 31, 33 planai

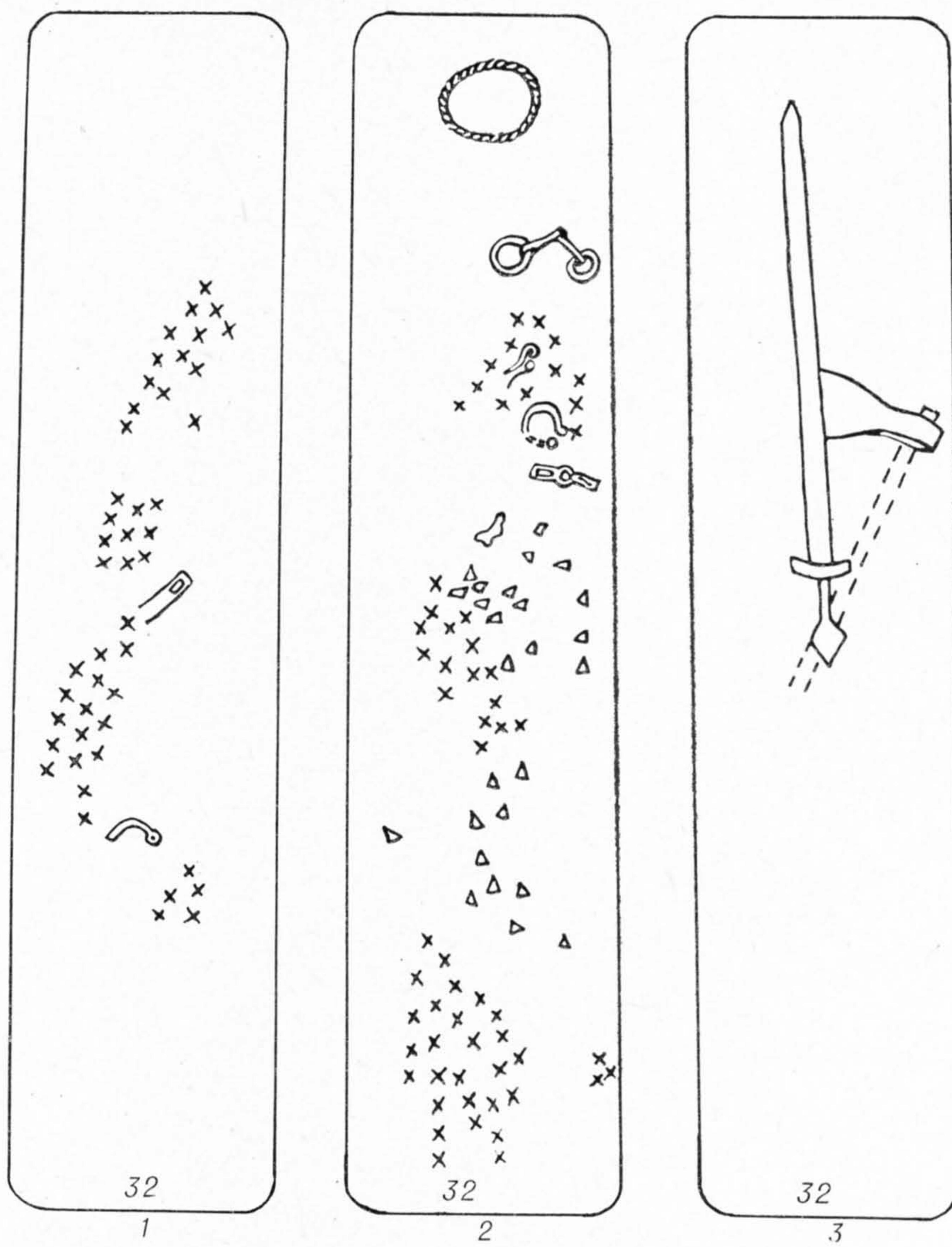
labai įvairiai (pav. 6, 8, 9). Degintiniai kapai, kaip ir nedegintiniai, aptinkami 220—300 cm ilgio ir 70—200 cm pločio duobėse, dažniausiai 50—120 cm, retai — 25—40 cm gilumoje (k. Nr. 22, 25). Duobių kontūrai išsiskiria tamsia žemės spalva bei gausiomis degesių ir angliukų priemaišomis. Beveik visuose kapuose išlikę skobtinių ąžuolinių karstų pėdsakai. Karstai buvę natūralaus dydžio, apie 200—210 cm ilgio, 40—50 cm pločio, t. y. tokie, kaip ir nedegintiemis mirusiesiems laidoti. Dažniausiai padėti V—R, rečiau — ŠV—PR (k. Nr. 22, 24) kryptimis.

Tačiau aptiki du kapai, kur sudeginti mirusieji palaidoti be karstų (k. Nr. 23, 25). Vadinas, įsigalint deginimo papročiui, nebuvo prasmės kaulų likučius ir įkapes pilti į

didelį karstą. Vieno kapo (k. Nr. 25) duobė tebéra pailga, kaip visų su karstais kapų, o kito (k. Nr. 23) ji jau apskrita, maždaug 200 cm skersmens. Šiuose kapuose mirusiuju kaulai kartu su degesiais išbarstyti po visą duobę.

Vienuose kapuose sudeginti žmogaus kaulai karste išbarstomi netvarkingai (k. Nr. 26), kartais supilami jo viduryje (k. Nr. 22, 24, 32, 33) arba perskiriami į dvi krūveles (k. Nr. 30). Kituose kapuose kaulai supilami šalia karsto iš abiejų jo pusių (k. Nr. 28, 29, 31).

Mirusieji palaidoti su panašiomis įkapėmis, kaip ir nedegintiuose kapuose. Darbo įrankiai, ginklai, raitelio bei žirgo aprangos reikmenys, geriamieji ragai sudėti nedeginti. Dalis papuošalų būna apdegusi, kita — ug-

9 pav. Kapo Nr. 32 planas:

1 — radiniai virš karsto, 2 — radiniai karste, 3 — radiniai po karstu, duobės dugnė

nies neliesta. Vadinas, mirusieji lauže buvo deginami su visa puošnia apranga, o sudeginus jiems dar pridėdavo įkapių. Daug rečiau kape pasitaiko visi apdegę papuošalai (k. Nr. 29, 33) arba visai ugnies neliesti (k. Nr. 23).

Kai kuriuose kapuose ryški senųjų papročių įtaka. Čia, kaip ir nedegintiniuose kapuose (tarsi galvūgalyje) sudėta dalis nedegintų įkapių: kirvis, dalgis, yla, simboliniai moters darbo įrankeliai, ietigaliai, žąslai, antkaklės (k. Nr. 25, 26, 27, 31, 32). Pvz., moters kape Nr. 26 vakariniame karsto gale (tarsi galvūgalyje) padėti du geriamieji ragai, geležinė yla, simboliniai juostų vijimo įrankiai, verps-

telė, o karsto viduryje (tarsi krūtinės srityje) apdegusių apyrankių, antkaklės, smeigtuko ir kitų papuošalų dalys (pav. 6). Vyro kape Nr. 22 karsto šiaurės vakaruose (tarsi galvūgaly) buvo du ietigaliai, dalgis, kirvis, skiltuvas, viduryje (tarsi krūtinės srityje) — trys segės, antkaklė, žiedas, apyrankė, diržas su peiliu bei keletas apdegusių dirbinių fragmentų (pav. 6).

Atskirai reikėtų paminėti kapą Nr. 27. Čia laužo likučiai — sudegę kaulai su degėsiais ir susilydžiusių įkapių fragmentais — buvo supilti į audeklą, suvynioti ir padėti karsto viduryje. Ryšulėlis susegtas šešiomis segėmis,

ant kurių padėtas diržas, apyrankės, o karsto gale — du ietigaliai, žąslai, kirvis, dalgis.

Kituose kapuose (k. Nr. 24, 28—30, 32) įkapės ir jų likučiai suberti į karstą drauge su sudegusiais mirusiojo kauliukais.

Viename kape, kur sudeginti mirusieji palaidoti be karstų, įkapės sudėtos pagal seną paprotį (k. Nr. 25), kitame jos rastos krūvelėje duobės dugne (k. Nr. 23)⁵.

Kaip įdomesnis laidojimo atvejis pažymėtinas dvigubas vyro ir moters kapas (k. Nr. 32, 33). Mirusieji palaidoti bendroje duobėje, atskiruose ąžuoliniuose skobtiniuose karstuose, per 12 cm vienas nuo kito. Abiejų karstų viduryje supilti sudegę mirusiojo kaulai ir papuošalų likučiai. Vyros kape dar pastebėti ryškūs ir senųjų laidosenos papročių atspindžiai, t. y. vakariname karsto gale (prie galvos), padėta ugnies neliestų įkapių: geležiniai žąslai, žalvarinė antkaklė (pav. 9 : 2). Be to, dalis jų įmesta į kapą prieš laidojant arba laidojant, nes po vyro karstu rastas kalavijas ir kirvis (pav. 9 : 3), o bendros duobės sampile — keli žalvarinių papuošalų fragmentai ir peiliukas (pav. 9 : 1).

Taigi mirusiųjų deginimo paprotys įsigali, pamažu keičiantis pavienėms senosios laidosenos detalėms. Degintiniuose kapuose dar stiprus senųjų papročių poveikis.

Tyrinėtoje kapyno dalyje nerasta laužaviečių, kuriose deginti mirusieji. Šios apeigos, matyt, buvo atliekamos kitoje kapyno vietoje.

Kitaip palaidotas vyras kape Nr. 24. ŠV kapo duobės gale virš karsto, kuriame supilti sudeginti mirusiojo kaulai, aptikta sunykusi žirgo galva. Geriau teišlikę dantys; pagal juos nustatyta, jog galva buvusi padėta snukiu į ŠV 300°. Matyt, čia palaidotas diduomenės atstovas, nes greta kitų įkapių buvo ir brangių dirbinių: sidabru puoštos balno kilpos ir pentinas. Galimas daiktas, mirusysis, gyvas būdamas, nešiojo kalaviją, nes kape rasta jo makstę žalvarinė viršūnė — apkalas.

Laidosenos savybė — įdėti vyrams į kapą žirgo galvą arba kartu su mirusiuoju palaidoti žirgą — nebūdinga ne tik Gintališkės, bet ir kitiems to paties laiko Lietuvos pajūrio kapinynams. Čia paprastai tarp įkapių randama tik žirgo aprangos reikmenų — žąslų, balno kilpų (Girkalai, Jazdai, Laiviai, Palanga). Pietinėje pajūrio dalyje, Nemuno žemupyje,

⁵ Atrodo, kad kape Nr. 23 įkapės buvusios sudėtos moliniame puode, nes tarp įkapių išlikę šukių. Šukės labai sudūlėjusios, deformuotos, todėl negalima nustatyti nei puodo dydžio, nei jo formos.

⁶ Šio laikotarpio pavienių kapų, kuriuose kartu su šei-

skalvių gyventojo teritorijoje, nors ir labai retai, bet pasitaiko vyru kapų su drauge palaidotu žirgu⁶.

Kai kurių kapų (k. Nr. 2) sampiliuose pastebėta gyvulių ir paukščių kaulų. Galimas daiktas, tai pėdsakai kokių nors apeigų, sietinė su gyvulių ar paukščių aukojimu.

RADINIAI

Ištirtuose kapuose rastos 648 įkapės (lent. 2). Be to, žinomas 221 atsitiktinis radijns iš šio senkapio. Darbo įrankiai, ginklai, žirgo aprangos reikmenys pagaminti iš geležies, papuošalai — iš žalvario. Iš žalvario pagaminti kai kurie pentinai, juo apkaustomi diržai, kalavijų ir kovos peilių makštys, puošiamos kepuraitės, prijuostės. Yra ir sidabru dabintų įkapių; tai segės, smeigtukai, diržų apkalai, balno kilpos, pentinai, kalavijai. Tarp papuošalų yra stiklo ir gintaro dirbinių.

DARBO ĮRANKIAI

Darbo įrankiai sudaro tam tikrą panašios sudėties komplektą, randamą visuose kapuose. Tai pagrindiniai įrankiai — kirviai, dalgiai, kartais dar ir peiliai, skiltuvai (vyru kapuose), ylos, juostų vijimo įrankių simboliai, verpstelė, peilis (moterų kapuose). Panašūs ir vaikų kapų komplektai, tik čia įrankiai būna ne tikri, o simboliniai.

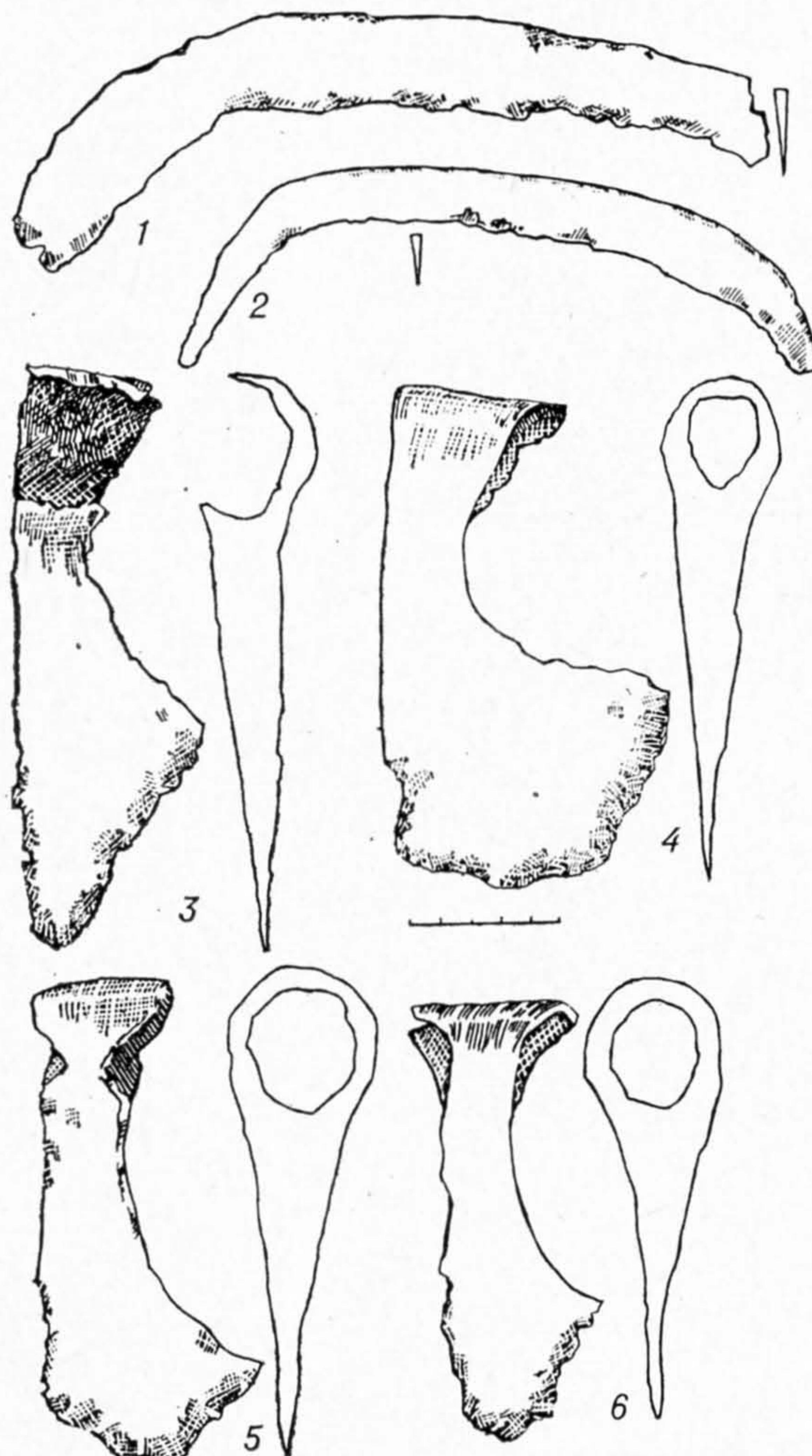
Gretimiems šio laikotarpio vakarų Lietuvos kapinynams tokis nusistovėjęs pagrindinių darbo įrankių rinkinys nebūdingas. Juose dažniausiai randama peilių, galastuvų, skiltuvų, ylų, o kirvių arba dalgų aptinkama tik pavieniuose kapuose (Dimitrava, Genčai, Girkalai, Godeliai, Jazdai, Nikėlai, Rūdaičiai, Palanga, Pryšmančiai ir kt.).

Gintališkės darbo įrankių komplektui būdinga tai, kad vyru kapuose nerandama akmeninių galastuvų, dažnai aptinkamų kituose šio laikotarpio pajūrio Lietuvos kapinynuose, o moterų kapuose néra būdingos įkapės — verpstuko, kuris minėtoje Lietuvos dalyje labai dažnai aptinkamas gintarinis.

Pentiniai, plačiaašmeniai kirviai, kurių Gintališkėje rasta dvidešimt vienas, niekuo nesiskiria nuo kitų to paties laikotarpio kapinynuose rastų šių darbo įrankių (pav.

mininku palaidoti žirgai, žinoma Šilutės rajone (Bikavénai, Nikėlai, Paulaičiai, Skomantai). Plačiau žr. Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuvio kario žirgas. V., 1971, p. 8.

10:3—6). Jų ilgis svyruoja tarp 14—20 cm. Vieni kirviai platesnais ašmenimis ir siekia 9—11 cm, kitų ašmenys — 4,8—7,5 cm pločio. Kai kurių kirvių penties nugarėlė paplatinta į vieną ar į abi puses. Tačiau ne į visus ka-

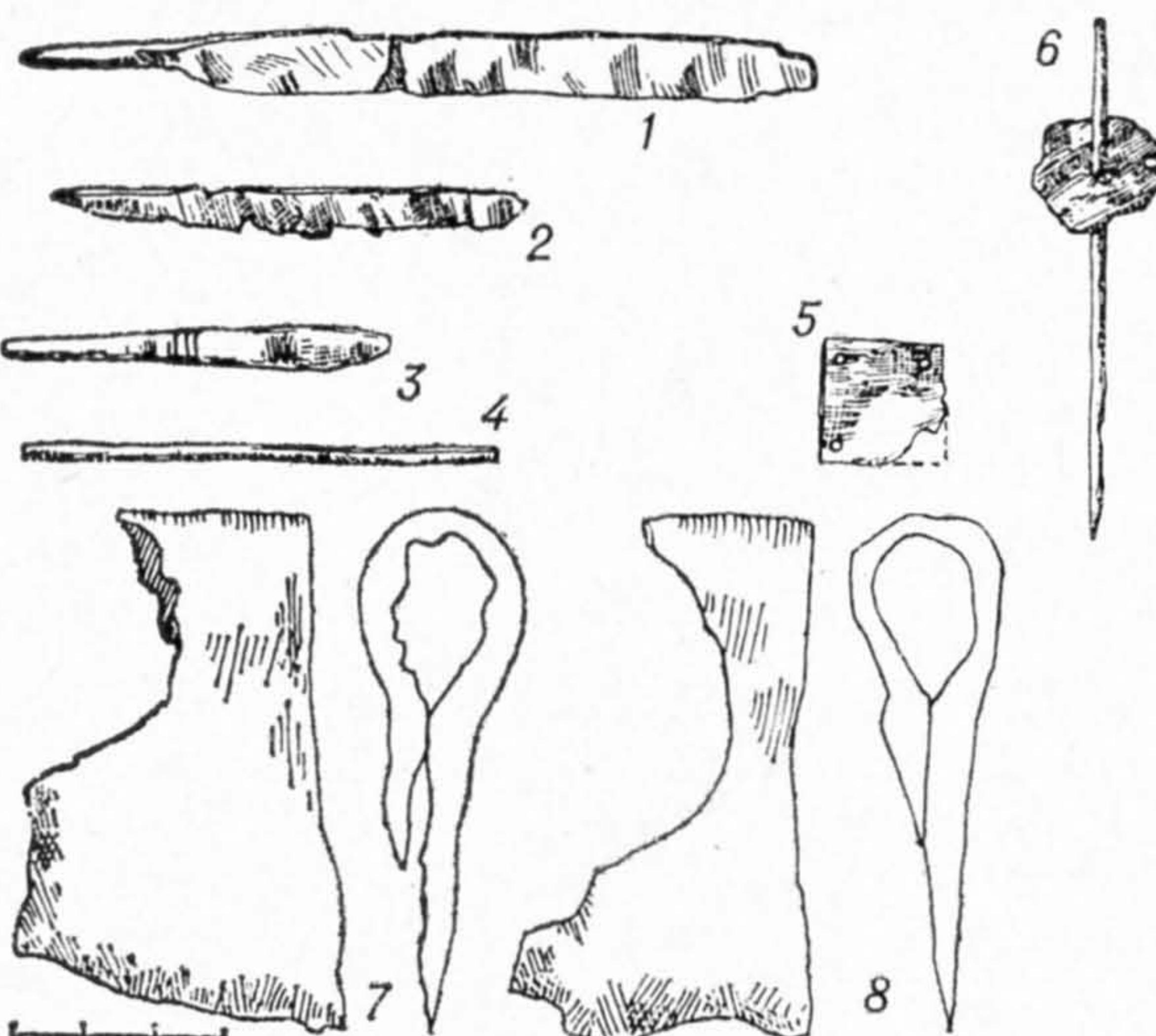
10 pav. Geležiniai dalgiai ir kirviai:

1 — iš kapo Nr. 18, 2 — atsitiktinis radinys, 3 — iš kapo Nr. 4,
4 — iš kapo Nr. 27, 5 — iš kapo Nr. 18, 6 — iš kapo Nr. 8

pus dėta tokiu kirviu. Daugelyje kapų⁷ rasta tik jų kopijų — simbolių, savo forma primeinančių tikruosius darbo įrankius. Jie mažesni, tik 7,3—9 cm ilgio. Dažniausiai tai būna paprasta geležies plokštė, kurios siauresnis galias užlenktas (pentis), o kitas — paplatintas į koto pusę (ašmenys) (pav. 11:7,8).

⁷ Tai berniukų kapai Nr. 6, 7, 11, 12, 19, 21, 23 ir 2 atsitiktinai (KVIM, inv. Nr. 793:90, 1773:15).

Rasta aštuoniolika dalgiai. Jie labai sunykę, tačiau nustatyta, kad ilgis siekia iki 57 cm. Sprendžiant iš atskirų fragmentų, gana tiesus dalgiai liemuo ties įkote buvo staigiau nulenktas. Panašiai nulenktas ir dalgio viršūnė (pav. 10:1, 2). Vadinas, savo forma šie darbo įrankiai analogiški dalgiams, rastiems

11 pav. Simboliniai darbo įrankiai:

1—3, 5 — žalv. juostų vijimo įrankeliai (1 — iš kapo Nr. 14, 2 — iš kapo Nr. 15, 3 — atsitiktinis radinys, 5 — iš kapo Nr. 26),
4 — žalv. adata iš kapo Nr. 14, 6 — žalv. verpstelė iš kapo Nr. 15,
7, 8 — gelež. kirveliai, rasti atsitiktinai

kituose šio laikotarpio pajūrio kapinynuose (Kiauleikiai, Laiviai, Palanga). I berniukų kapus (k. Nr. 7, 11, 12, 21, 23) įdėti miniatiūriniai dalgeliai, pagaminti specialiai įkapėms. Jie taip pat labai nukentėj nuo korozijos.

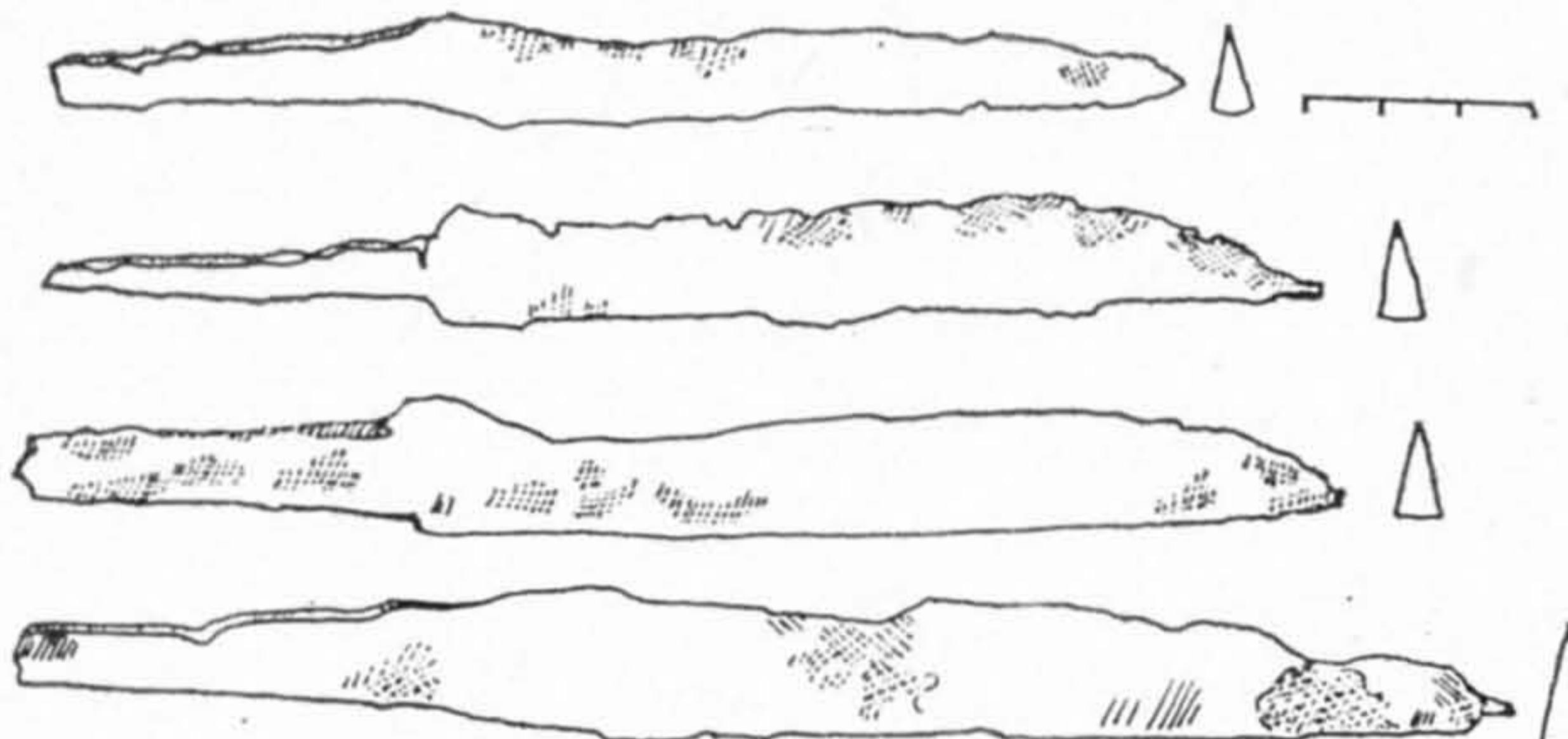
Peilių aptinkama ir vyru, ir moterų kapuose. Visi septyniolika peilių labai sunykę. Tačiau galima nustatyti, kad jie buvę įtveriamieji, įprastos šiam laikotarpiui formos: geležtės tiesios, ašmenys prie įkotės kiek įlenkti, tarsi daugiau ar mažiau nudilę nuo vartojimo. Peilių nugarėlė gerokai storesnė už ašmenis; dėl to geležtės skersinis pjūvis trikampis. Peiliai siekia 14—19 cm ilgio ir 0,9—2,4 cm pločio (pav. 12). Iš visų išskiria vienas peilis (k. Nr. 14), kuris neturėjo būdingo ašmenų įlenkimo prie įkotės.

Rastos penkios ylos. Tai moterų darbo įrankis (k. Nr. 5, 14, 20, 26), tačiau viena aplikta ir vyro kape (k. Nr. 2). Belikę menki jų pėdsakai.

Dvieju vyru kapuose buvo skirtuvu (k. Nr. 1, 22). Tai 6,2—7,5 cm ilgio dirbiniai

į viršų atlenktais galais. Jie, matyt, buvo nesioti prikabinti, nes prie vieno yra išlikusi žalvarinės grandinėlės dalis.

Juostų vijimo įrankiai. Moterų kapuose (k. Nr. 5, 14, 15, 20, 26) aptinkama specialiai įkapėms pagamintų simbolinių žalvarinių juostų vijimo įrankių. Pilnesnis komplektas — trys $1,4 \times 1,7$ cm dydžio keturkampės skardelės su skylutėmis kampuose (pav. 11 : 5)

12 pav. Geležiniai peiliai, rasti atsitiktinai

ir 8,2 cm ilgio peiliukas siūlamis primušti (pav. 11 : 1—3) — geriausiai išlikęs kape Nr. 5. Kartais skardelių paviršius būna ornamentuotas smulkiai kripučių linijomis.

Kartu su minėtomis miniatiūromis keturiuose moterų kapuose (k. Nr. 5, 14, 20, 26) rasta ir žalvarinė miniatiūrinė verpstelė. Tai 6,7—7,3 cm ilgio ir apvalaus pjūvio vielutė, ant kurios užmautas „verpstukas“ — apie 2 cm skersmens apskrita skardelė (pav. 11 : 6).

Moteros darbo miniatiūrinių įrankelių komplektą papildo dar žalvarinės adatos, siekančios iki 5 cm ilgio (pav. 11 : 4).

Gintališkės moterų darbo įrankelių rinkinių palyginus su kituose bendralaikiuose Lietuvos pajūrio kapinynuose rastais tokio pat simbolinio pobūdžio įrankiais (plg. Nakaitė L., 1964, p. 58—63), matyti, kad Gintališkėje į kapus nebuvo dedama įvairių miniatiūrinių šeptelių, simbolizuojančių įrankius, skirtus paruošti linų ar vilnų pluoštą verpimui.

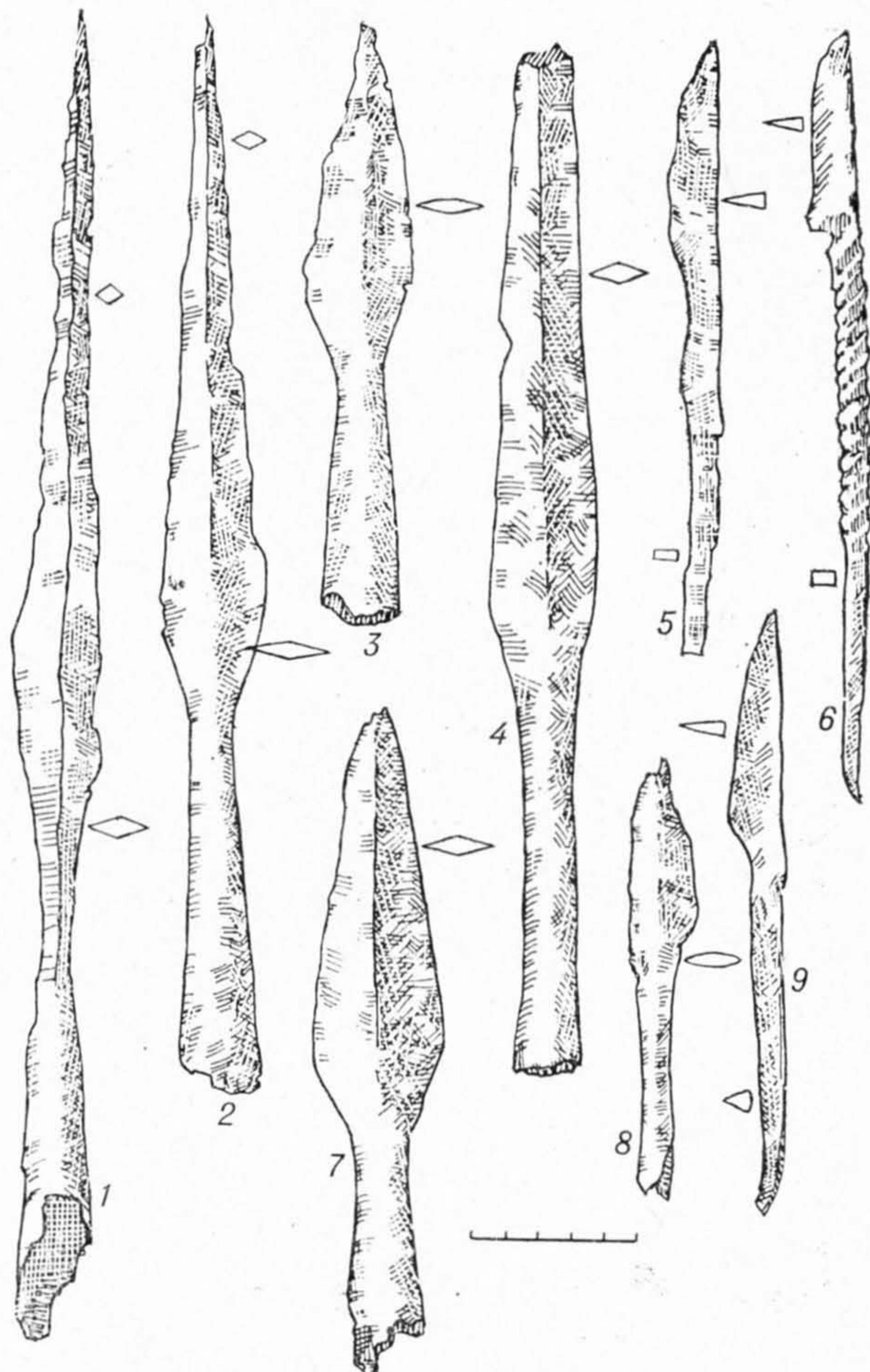
GINKLAI

Ginklų rinkinių vyrų kapuose sudaro ietigaliai, kovos peiliai, kalavijai ir kovos kirviai.

Rasti trisdešimt du ietigaliai. Visi jie įmoviniai. Forma išsiskiria keli (KVIM, 793 : 95, 96, 1773 : 32, 1815 : 6, 1810 : 2), turintys siaurą karklo lapo formos plunksną, gero kai ilgesnę už įmovą, su tokia ryškia išilgine briauna, kad plunksnos viršūnės skersinis pjūvis beveik rombo pavidalo. Jie ilgi: geriausiai išlikę buvo net 47 cm ilgio (pav. 13 : 1, 2, 4).

Kitų ietigalių plunksna kiek platesnė, trumpesnė, primenant lauro lapą. Ne tokia ryški ir plunksnos viduriu einanti išilgine briauna. Sie ietigaliai trumpesni: pvz., geriau išlikęs siekė 27,5 cm ilgio (pav. 13 : 3, 7, 8).

Dar rasti penki žeberkliniai ietigaliai⁸ (pav. 13 : 5, 6, 9). Visi jie vienpusiai,

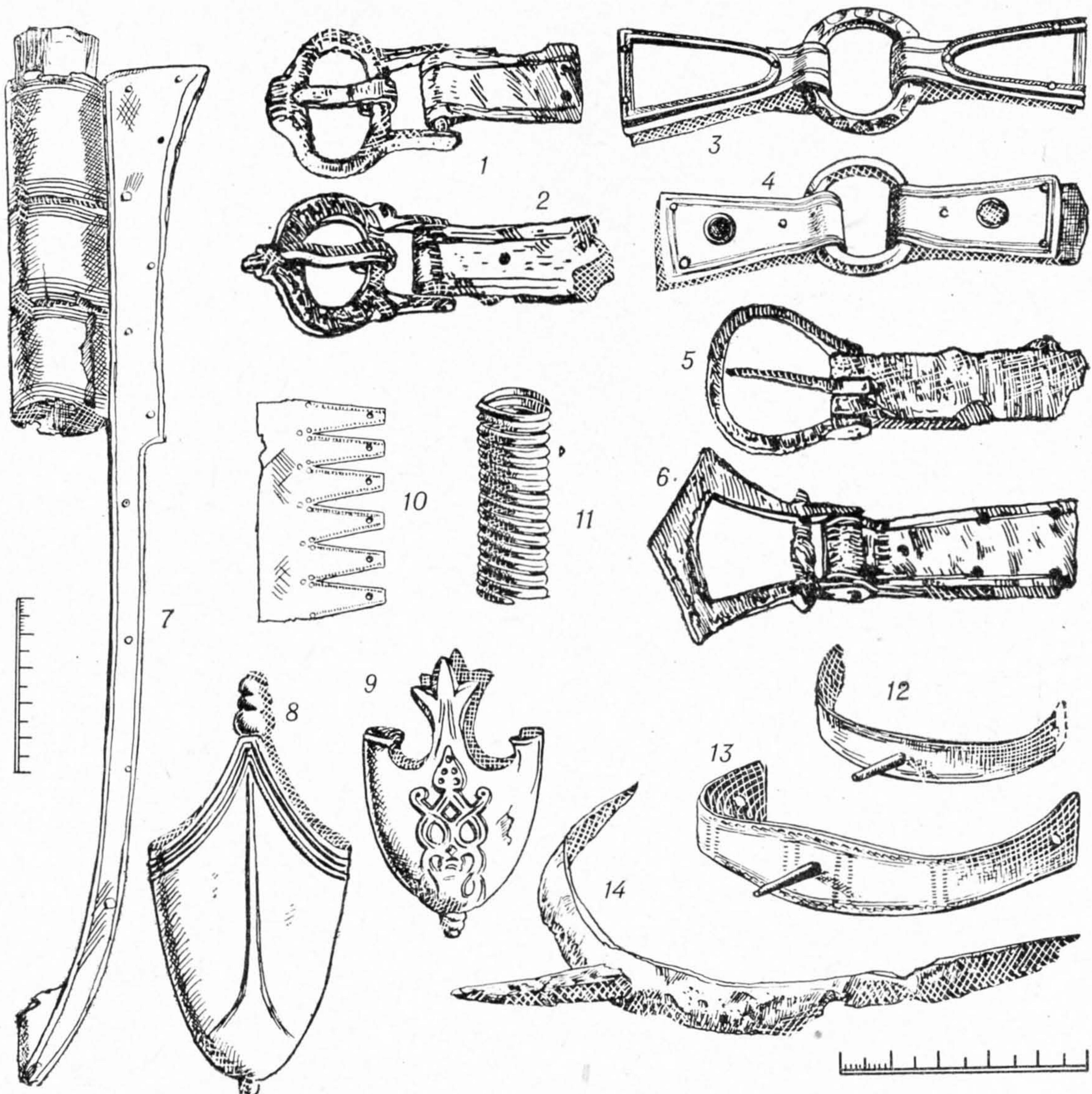
13 pav. Geležiniai ietigaliai:

1 — iš kapo Nr. 4, 2—4, 6, 9 — atsitiktiniai radiniai, 5, 7 — iš kapo Nr. 18, 8 — iš kapo Nr. 8

įtveriamieji. Keturkampio pjūvio kotelis tor diruotas, pats galas kiek užlenktas stačiu kampu. Geriausiai išlikęs buvo 24 cm ilgio. Jų rasta kapuose šalia įmovinių ietigalių (k. Nr. 18, 27), o kartais būna tik vieni (k. Nr. 17).

Kapuose ietigalių randama su medinių kotų liekanomis, prie kurių labai dažnai būna žalvarinių įviju (k. Nr. 1, 2, 6, 8, 11, 18, 19, 23). Toks iečių kotų puošimas žinomas ir iš

⁸ Kapuose Nr. 17, 18, 27 ir 2 atsitiktinai (KVIM, 793:99, 1773:16).

14 pav. Kario ir raitelio aprangos reikmenys:

1–6 — žalv. diržo skirstikliai ir sagtys (1, 2 — iš kapo Nr. 12, 6 — iš kapo Nr. 2), 7, 10 — kovos peilio makščių žalv. apkalai (8 — iš kapo Nr. 8, 9 — iš kapo Nr. 24), 11 — žalv. jvija, rasta atsitiktinai, 12, 13 — žalv. pentinai (12 — iš kapo Nr. 23, 13 — iš kapo Nr. 24), 14 — gelež. pentinas iš kapo Nr. 24

kitų to paties laikotarpio kapinynų (Dimitrava, Genčai, Jazdai, Laiviai, Nikėlai, Pryšmančiai, Siraičiai ir kt.).

Kovos peiliai — labai dažna vyru įkapė: iš dvidešimt penkių kapų tik septyniuo-se jų nebuvo (k. Nr. 17, 19, 27, 28, 30—32)⁹. Paprastai jie randami prikabinti prie diržų. Pasitaiko, kad vienam vyru įdėdavo du kovos

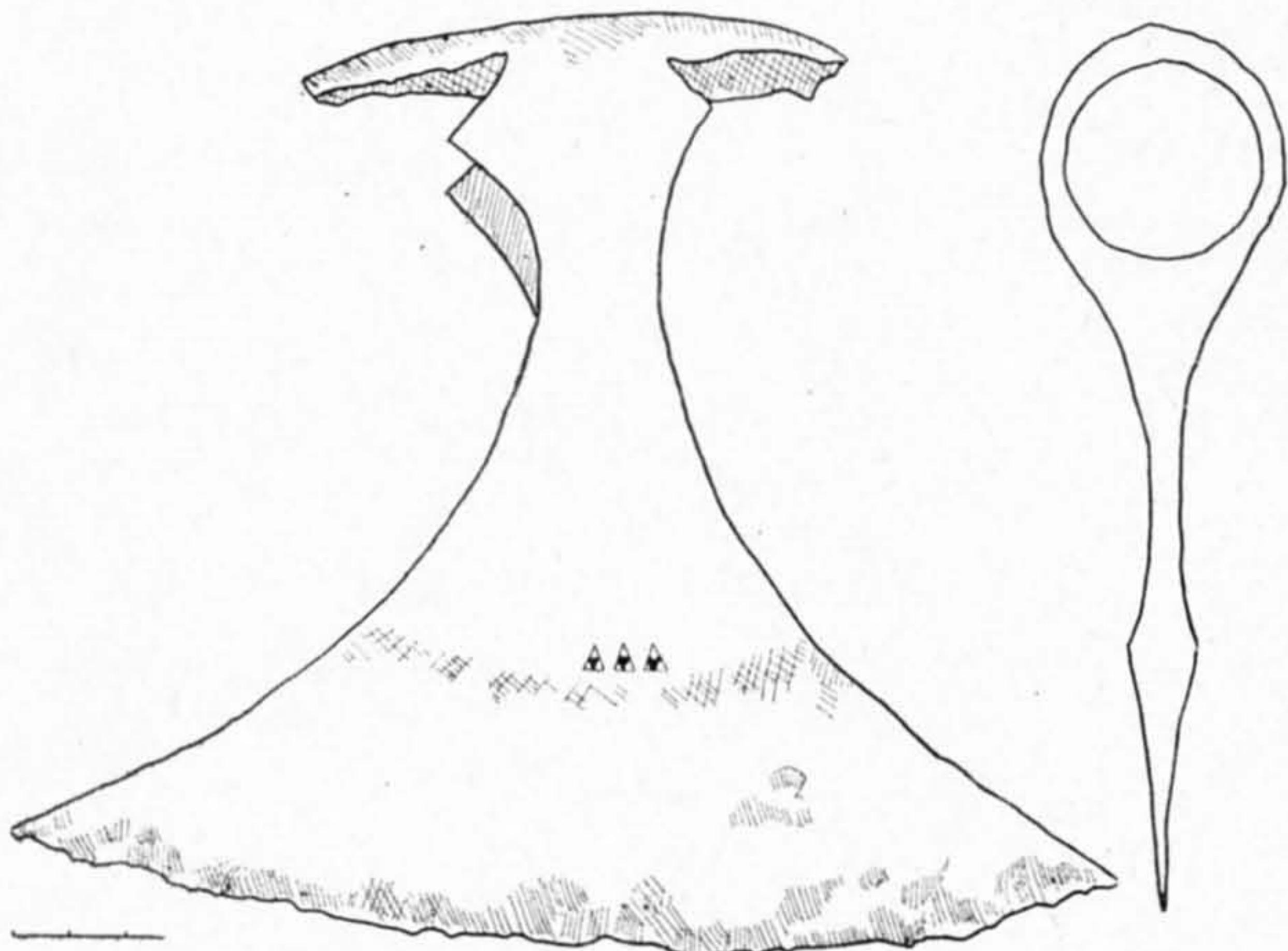
peilius (k. Nr. 3, 4, 8, 9, 24), prikabintus prie to paties diržo (k. Nr. 4, 8, 11), prie atskirų diržų (k. Nr. 9). Kartais antrą peilį randame padėtą be diržo, ant krūtinės (k. Nr. 3).

Kovos peiliai blogai išlikę. Sprendžiant iš fragmentų, jie buvę tiesūs, smailia viršūne, su mediniais kotais, kurie nuo geležtės atskirti apskrita žalvarine plokšteli. Kai kurie peiliai siekė iki 30 cm.

Kovos peiliai buvo nešioti odinėse žalvariu puoštose makštyse. Iš abiejų pusų iki pat ran-

⁹ Kapuose rasti 24 kovos peiliai; be to, 2 — atsitiktinai (KVIM, inv. Nr. 793:7; ŠAM, inv. Nr. 819).

kenos makštys buvo apkaltos dantytomis žalvario skardelėmis. Peilio kotą juosė trys odi-nės maždaug 3 cm pločio kilpelės, dengtos žalvariu ir pritvirtintos prie žalvariu apkaltos odinės juostelės, einančios išilgai viso peilio. Žalvariniai apkaustai ypač gražiai ornamen-tuoti įvairiais geometriniais motyvais: smulkių įkartelių linijomis, trikampelių su taškučiais viduje eilėmis, tiesiomis įraižomis ir pan. (pav. 14 : 7,10).

15 pav. Geležinis kovos kirvis iš kapo Nr. 2

Panašių kovos peilių odinėse ar medinėse makštyse aptinkama daugelyje vakarų Lietuvos kapinynų (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 218).

Rasti penki kalavijai. Visi jie su rankenomis, kurių geležiniai skersiniai ir buoželė kartais puošti sidabru. Geriau išlikę kalavijai siekė iki 93 cm ilgio, o geležčių plotis svyravo tarp 3,5—4,8 cm. Pagal J. Peterseno ir A. Nadolskio klasifikaciją, priimtą ir Lietuvoje (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 194), Gintališkės kalavijai skiriami į tris grupes, žymimas raidėmis. Trys iš jų (k. Nr. 2, 8 ir atsitiktinis) priklauso T tipui, vienas (k. Nr. 10) — Z tipui, vienas (k. Nr. 32) — a₂ tipui. Chronologiskai tokie kalavijai priklausė X—XI amžiams.

Kai kurių kalavijų (k. Nr. 2, 10) rankenos buvo labai išpuoštos. Pvz., kape Nr. 2 rasto kalavijo rankenos buoželė ir skersiniai padengti sidabru ir ornamantuoti ratukais, išsidėsčiusiais šachmatine tvarka. Ant kitų kalavijų rankenų belikę sidabro pėdsakų.

Kalavijai į kapą buvo dedami su makštini-mis. Tačiau šiandien jau negalima pasakyti, kokios jos buvo, nes išliko tik žalvariniai jų apkalai (k. Nr. 8, 24). Tai dviejų makštų viršūnių apkalai, kurių dydis siekia 6—8,5 cm ilgio ir 4—4,5 cm pločio (pav. 14 : 8,9). Pa-

gal G. Korzuchinos tipologinių suskirstymą (Корзухина Г. Ф., 1950, табл. 1 : 37) vienas jų (k. Nr. 8) tipologiškai priklauso V grupei, o kitas (k. Nr. 24) — VII.

Rasti tik du kovos kirviai (k. Nr. 2 ir atsitiktinai) (KVIM 1173 : 14). Abu vėduokliniais ašmenimis, ties pentimi smarkiai įsmaugti, su atsparnėmis penties nugarėlėje. Ašmenys siekia iki 19,3 cm pločio, o pentis su atsparnėmis — iki 10 cm ilgio (k. Nr. 2). Ašmenys ornamantuoti trikampelių su trimis taškučiais viduryje eile (k. Nr. 2) (pav. 15). Tokie kirviai pagal J. Peterseno sistemą, priimtą ir Lietuvoje (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 211), priklauso M tipui; datuojami XI amžiumi.

PAPUOŠALAI

A pagalvius rastas tik viename mergaitės kape (k. Nr. 5), sutrūkės į dvi dalis. Viena dalis, esanti prie galvos kaulų, sudaryta iš šešių eilių žalvarinių įviju, pabaigoje suvertu į vieną įviju eilę. Antroji dalis, rasta krūtinės srityje, sudaryta iš penkių eilių margaspalvių emalio bei mėlyno stiklo karolių. Žalvarinės plokštelių iš abiejų pusių jungia šias karolių eiles su penkiomis žalvarinių įviju eilėmis. Antroji dalis, matyt, bus priešakinė apgalvio dalis. Analogiško Lietuvos archeologinėje medžiagoje neturime.

Karolių apvaru aptinkama tik moterų kapuose. Jos labai primena antkakles: žalvariniai daugiakampiai, dvigubi ar trigubi karoliai buvo užveriami ant geležinės tokio ilgio vielos, kad šis kaklo papuošalas kartais tapdavo net keturių apvijų. Skersmuo, panašiai kaip ir antkaklių, siekia iki 19—19,5 cm.

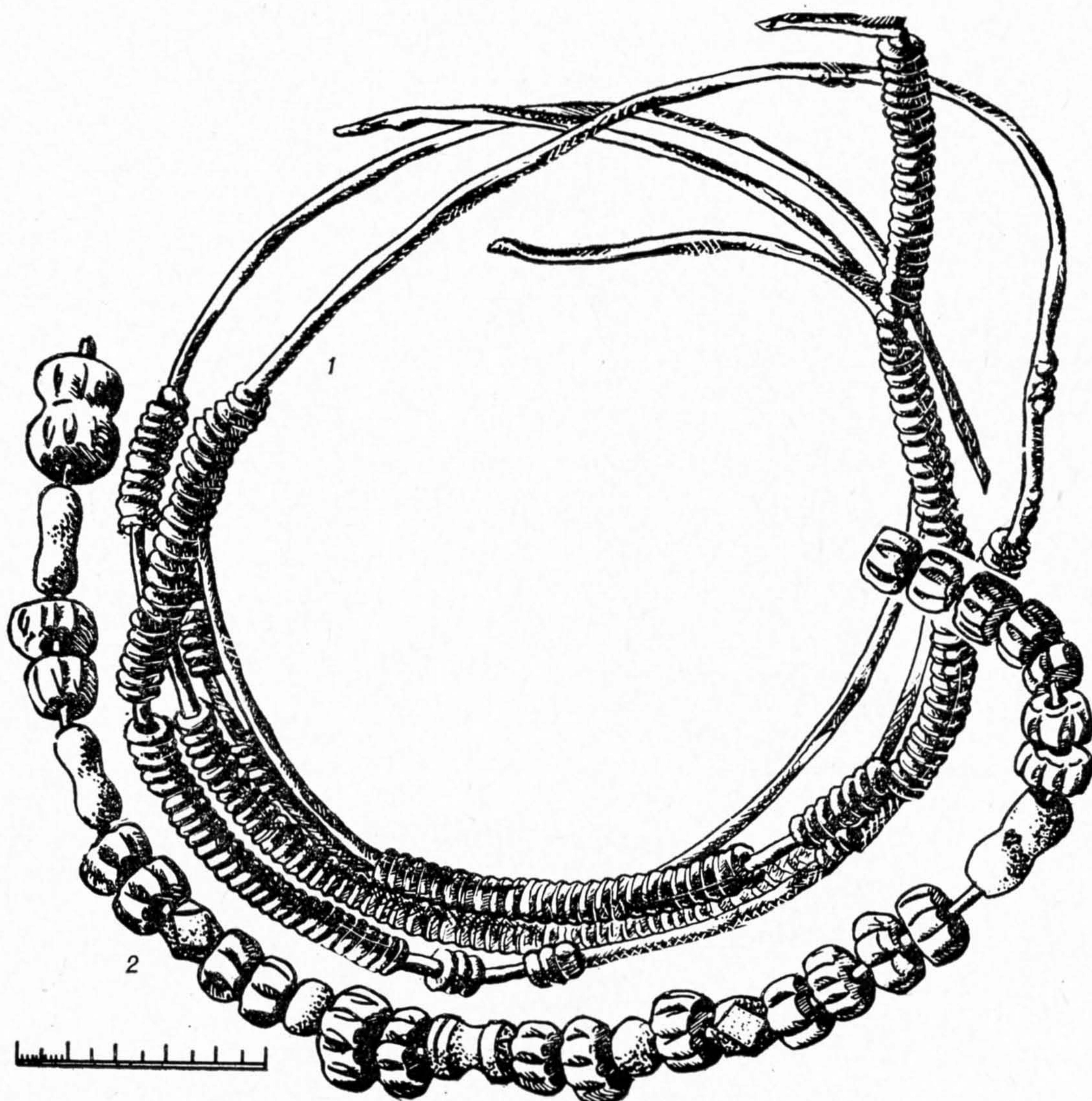
Kitos apvaros panašiai sudarytos iš įvairių spalvių emalio, mėlyno stiklo bei žalvario karolių, suvertu ant žalvarinės vielos (pav. 16 : 2).

Panašių apvarų žinoma ir iš kitų bendralaikių vakarų Lietuvos kapinynų (Imbarė, Mockaičiai, Nausodis, Laiviai, Paulaičiai, Pryšmančiai). Kai kurie tyrinėtojai tokius papuošalus vadina antkaklēmis (LAA, 1978, t. 4, p. 32).

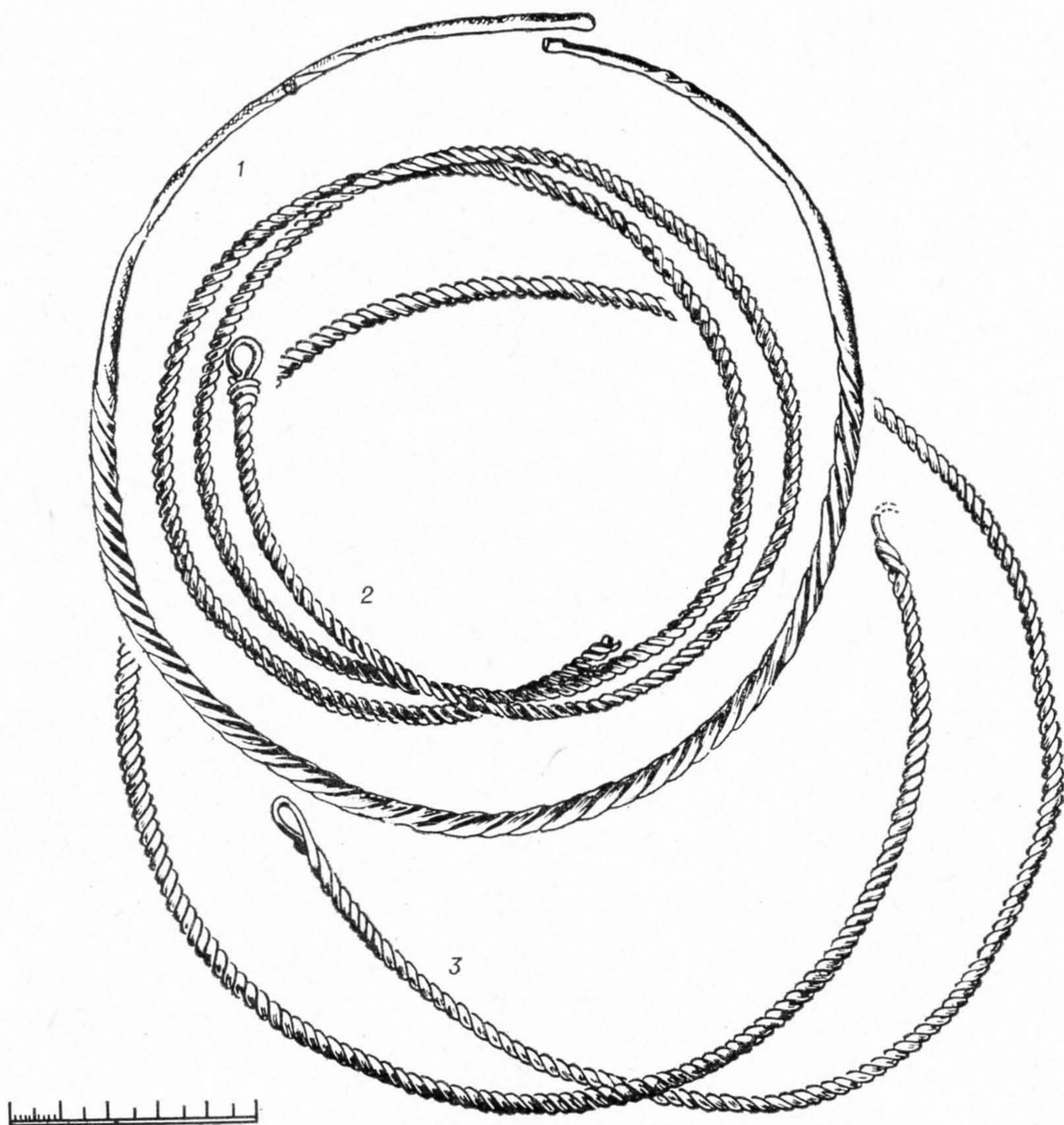
Vyrų kapuose Gintališkėje randama pavienių gintariniai nedidelių karoliukų (k. Nr. 1—4, 7, 9, 17—19). Paprastai jie būna kaklo ar krūtinės srityje po vieną, du ar tris viename kape.

Antkaklės — būdingas vyrų ir moterų papuošalas¹⁰. Dažniausiai būna po vieną, bet, pvz., kape Nr. 9 rastos net penkios.

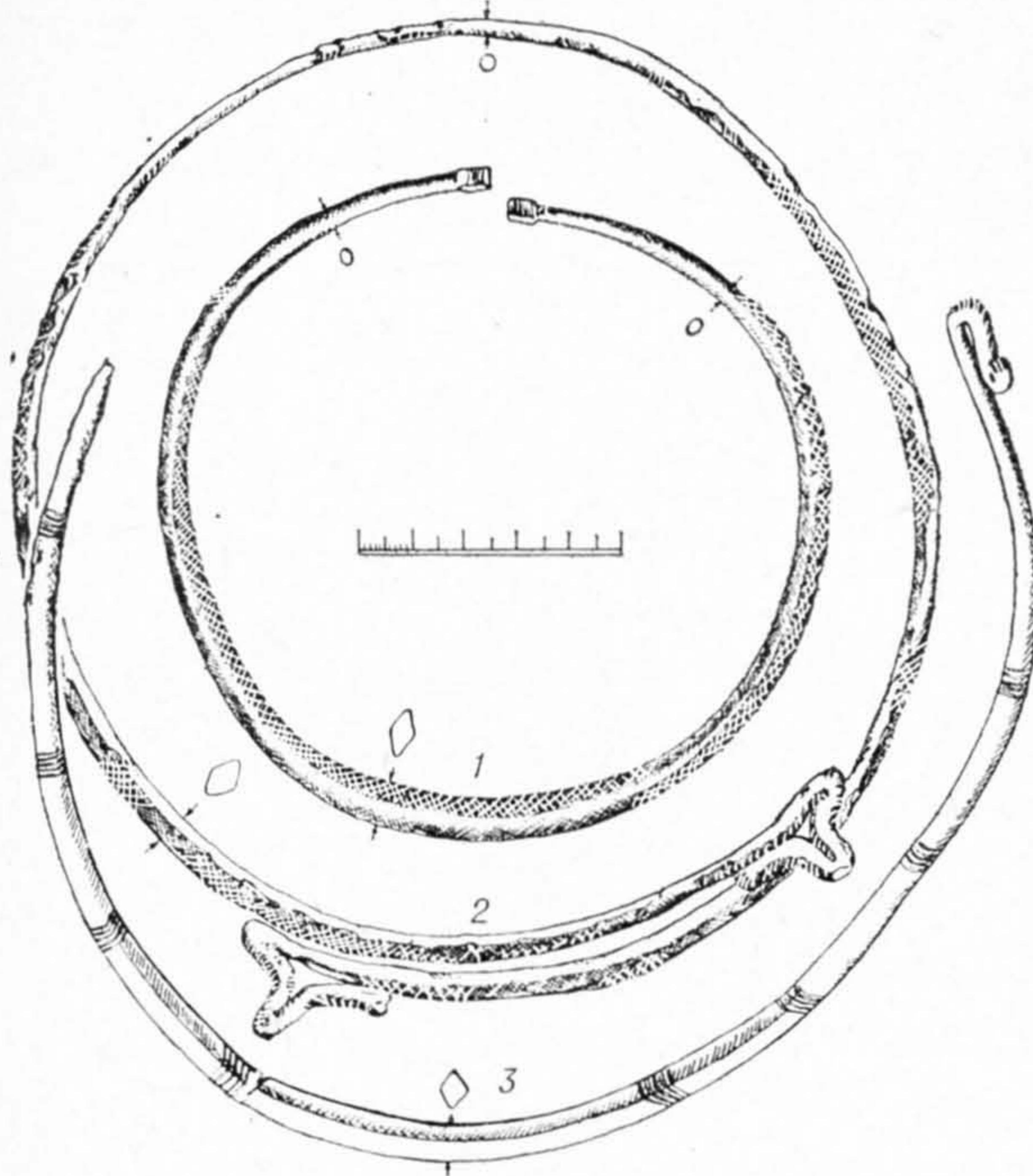
¹⁰ Kapuose rastos 39 antkaklės ir 16 — atsitiktinai.

16 pav. Kaklo papuošalai:
1 — antkaklė iš kapo Nr. 22, 2 — karolių apvara, rasta atsitiktinai

17 pav. Žalvarinės antkaklės:
1 — iš kapo Nr. 10, 2 — iš kapo Nr. 17, 3 — atsitiktinis radinys

18 pav. Žalvarinės antkaklės:

1, 3 — atsitiktiniai radiniai, 2 — iš kape Nr. 14

Dauguma antkaklių vytinės, dažniausiai vytos iš trijų žalvarinių arba vienos geležinės ir dviejų žalvarinių vielų; dvi iš jų galuose užlenktos, o iš trečiosios padarytos kilpelės. Kai kurios antkaklės būna tik užkeistais galais (pav. 17:3), kitos — dviejų—keturių apvijų (pav. 17:2). Panašios yra antkaklės, vytos iš keturių vielų: jos būna arba visos žalvarinės, arba dvi geležinės ir dvi žalvarinės. Jos retenės už pirmasias.

Tokios vytinės antkaklės — X—XI a. bendralaijuose vakarų Lietuvos kapinynuose dažna įkapė (LAA, 1978, t. 4, p. 29).

Kitų tipų antkaklių randama pavieniu.

Rastos dvi antkaklės lygiu rombiniu pjūvio lankeliu, plonėjančiais apvalaus pjūvio galais, su kabliuku ir kilpele¹¹. Panašių antkaklių Lietuvoje aptikta mažai ir tik vakarijuose rajonuose (Kiauleikiai, Švėkšna).

Analogišku lankeliu yra dar dvi antkaklės¹² galuose su kampuotomis arba apvaliomis buoželėmis (pav. 18:1). Joms tipologiškai artima dar viena antkaklė¹³. Lankelis jau tordiruotas, galai taip pat be užsegimo, nes lygūs, o iš pabaigą tarsi kiek pastorinti (pav. 17:1). Antkaklių be užsegimo plonėjan-

čiais galais reta ir kituose šio laikotarpio vakaru Lietuvos kapinynuose (Klaipėda, Upyna).

Gintališkėje terasta viena antkaklė iamentiniais galais (pav. 18:2). Šis papuošalų tipas būdingesnis šiaurės bei vidurio Lietuvai, o vakarų Lietuvos kapinynuose (Juodsodė, Palanga, Paluknys) jų reta (LAA, 1978, t. 4, p. 26).

Savitam antkaklių tipui priklauso papuošalai, kurie padaryti, žalvarinę vielutę glaudžiai užvyniojant ant geležinio virbelio. Gaunamas stangrus 0,5—0,8 cm storio (pav. 16:1) kaklo papuošalas. Turime tik nedidelius šių dirbinių fragmentus (KVIM, 793:98, 1703:288).

Kapinyne aptikta du šimtai viena segė. Penkiasdešimt šešios iš jų rastos atsitiktinai. Absoliučią daugumą sudaro pasaginės segės; pasitaiko pavienių ir lankinių bei žiedinių.

Gintališkėje gyvenusi bendruomenė ypač mėgo pasagines seges. Kai kuriuose kapuose jų būta labai daug: segėmis nusagstyta visa mirusiojo krūtinė, pvz., kape Nr. 3 — devyniolika, kapuose Nr. 4, 7 — vienuolika, o kape Nr. 8 — penkiolika segių ir pan. Degintiniuose kapuose mažiau, gal dalis sunyko nuo ugnies, deginant mirusijį. Tačiau daugelyje kapų (kai kurie jų apardyti) nerasta nė vienos segės (k. Nr. 13, 15, 17, 20, 31, 33) (lent. 2). Kapinyne aptikta visų žinomų tipų pasaginių segių: atvyniotais (pav. 19:1, 2), kampuotais (pav. 19:3—5), žvaigždiniiais (pav. 19:6), aguoniniais (pav. 20), paplatintais galais (pav. 21). Visi šie segių tipai, jų chronologija, paplitimas Lietuvoje jau plačiai aptarta (LAB, p. 475—483; LAA, 1978, t. 4, p. 47; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 160). Gintališkės pasaginės segės nei forma, nei ornamentu, nei stiliumi nesiskiria nuo kitų to paties laiko Lietuvos kapinynuose rastujų. Net ir sidabru puoštos trys žvaigždiniais galais segės panašios į tokius pat papuošalus iš Palangos, Klaipėdų, Pryšmančių, Girkalių, Andulių ir kitų kapinynų.

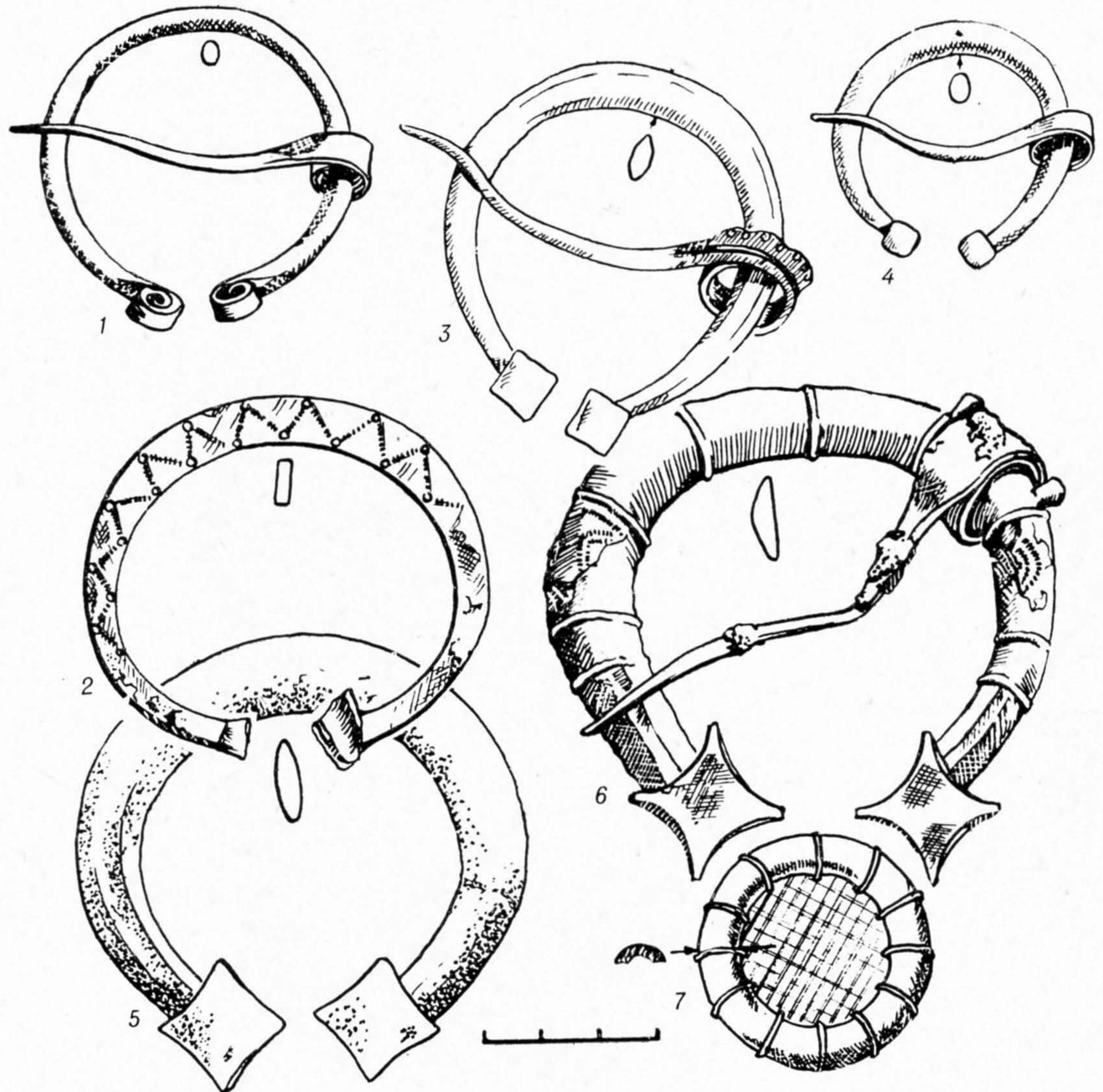
Gintališkės kapinyno medžiaga leidžia tvirtinti, jog pasaginės segės įvairiai užbaigtas galais buvo madingos vienu ir tuo pačiu laiku. Pvz., viename ir tame pat kape (k. Nr. 3, 4, 7—10, 16, 18, 23, 27, 29) dažnai rasta segių atvyniotais, kampuotais, aguoniniais, platėjančiais galais (žr. lent. 2). Verta dėmesio tai, kad nė viename tyrinėtame kape nebuvę segių gyvuliniais galais¹⁴. Pastarajį reiškinį reikia laikyti atsitiktiniu, nes daugelyje Lietuvos kapinynų, tarp jų ir vėliau tyrinėtoje Gin-

¹¹ K. Nr. 9 ir 1 — atsitiktiniai (KVIM, 793:17).

¹² K. Nr. 13 ir 1 — atsitiktiniai (KVIM, 793:27).

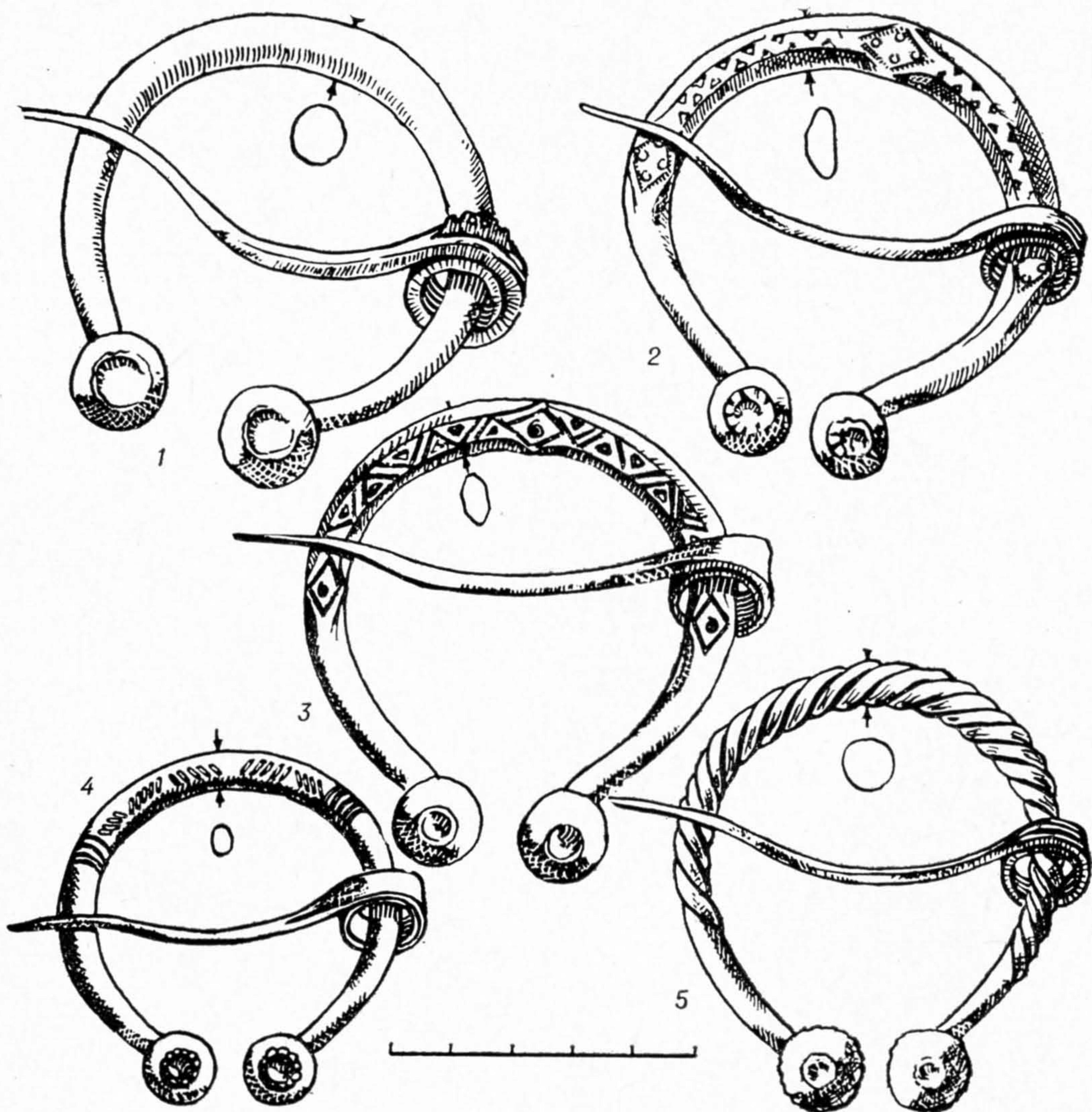
¹³ K. Nr. 10 (KVIM, 1776:26).

¹⁴ Vienintelė gyvuliniai galais segė rasta atsitiktinai, ne kape (KVIM, 793:87).

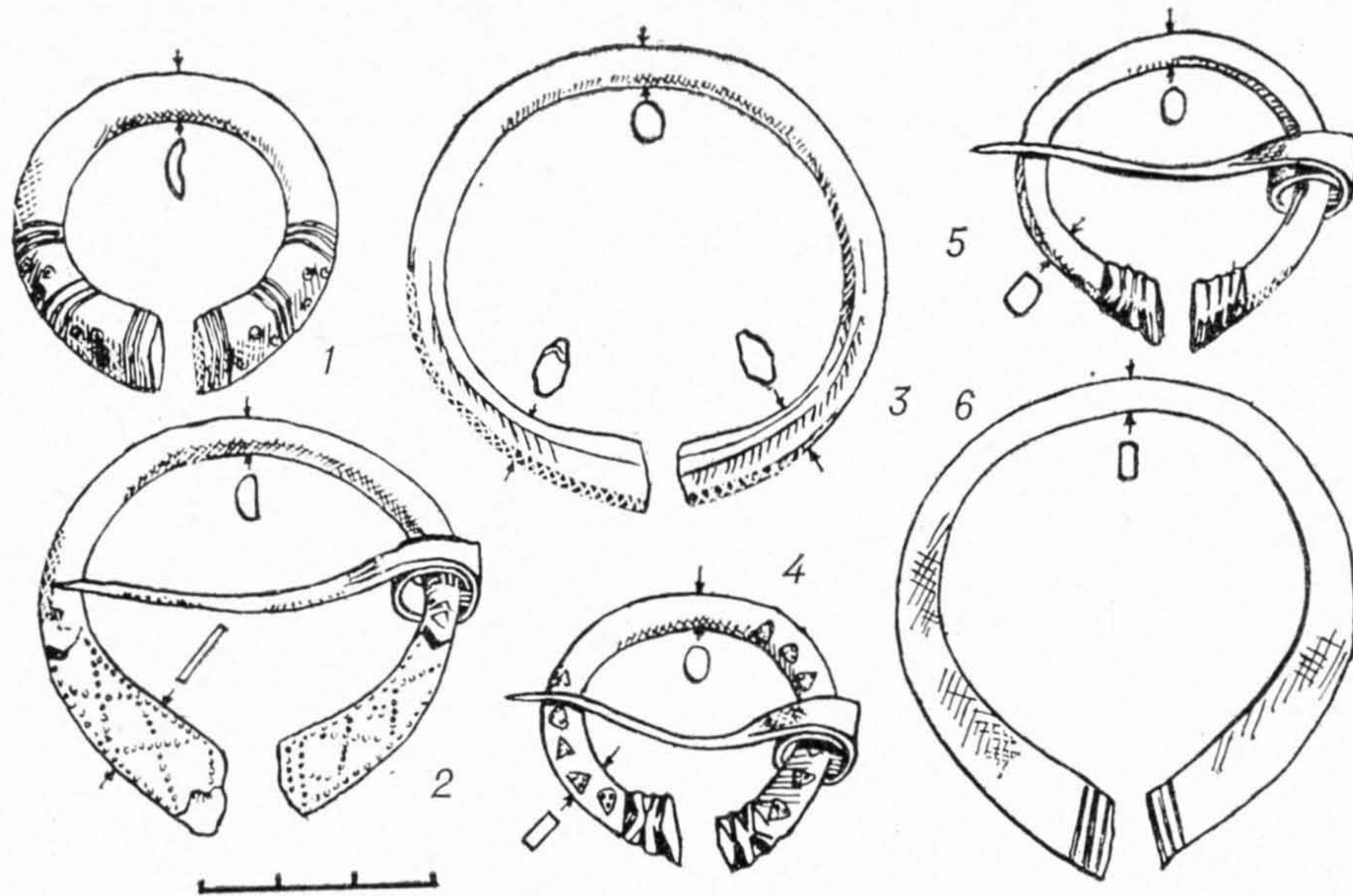
19 pav. Žalvarinės segės:

1, 4 — atsitiktiniai radiniai, 2 — iš kapo Nr. 3, 3 — iš kapo Nr. 9, 5 — iš kapo Nr. 16, 6 — iš kapo Nr. 4,
7 — iš kapo Nr. 11

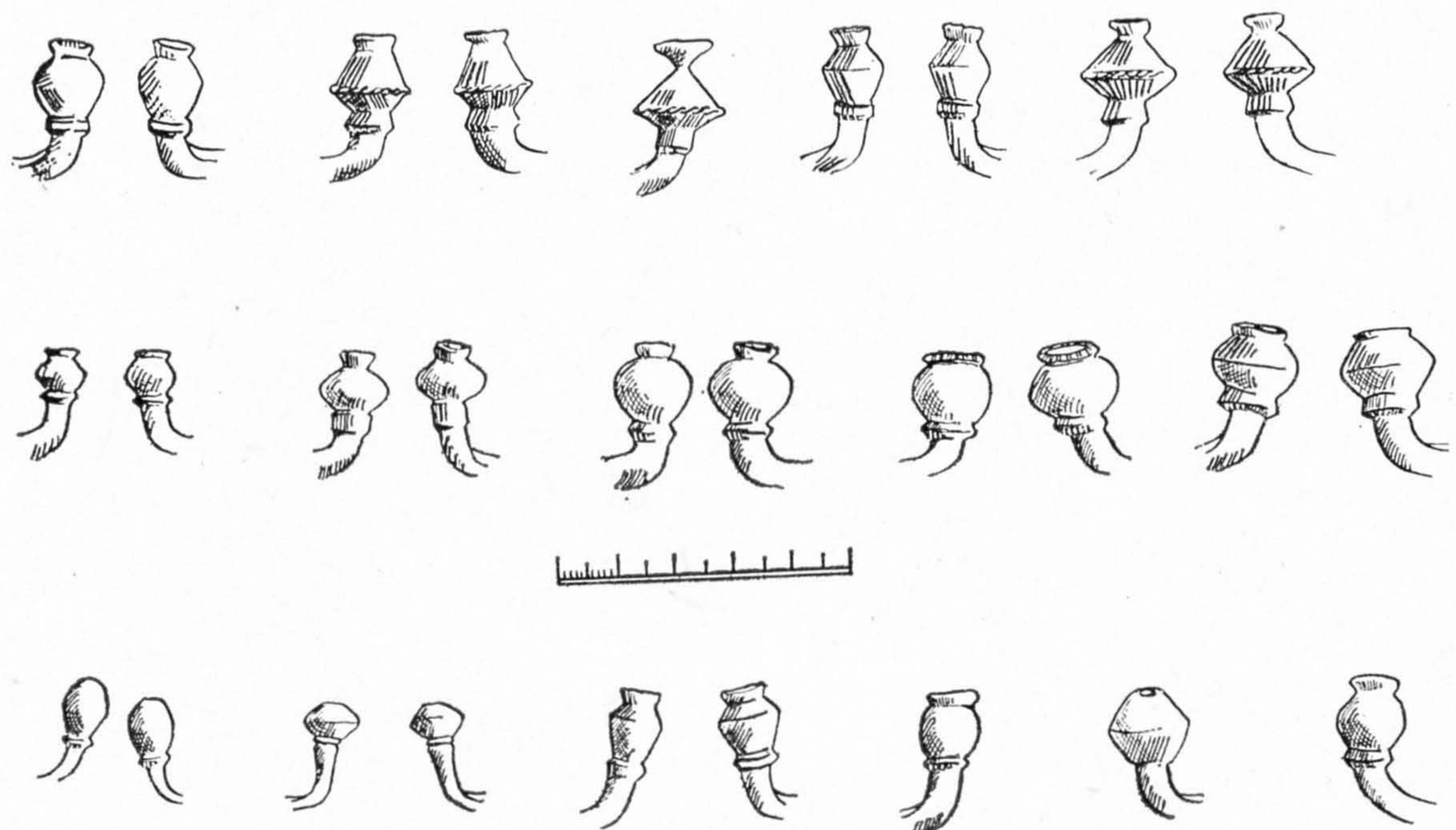

20 pav. Žalvarinės pasaginės segės aguoniniai galais:

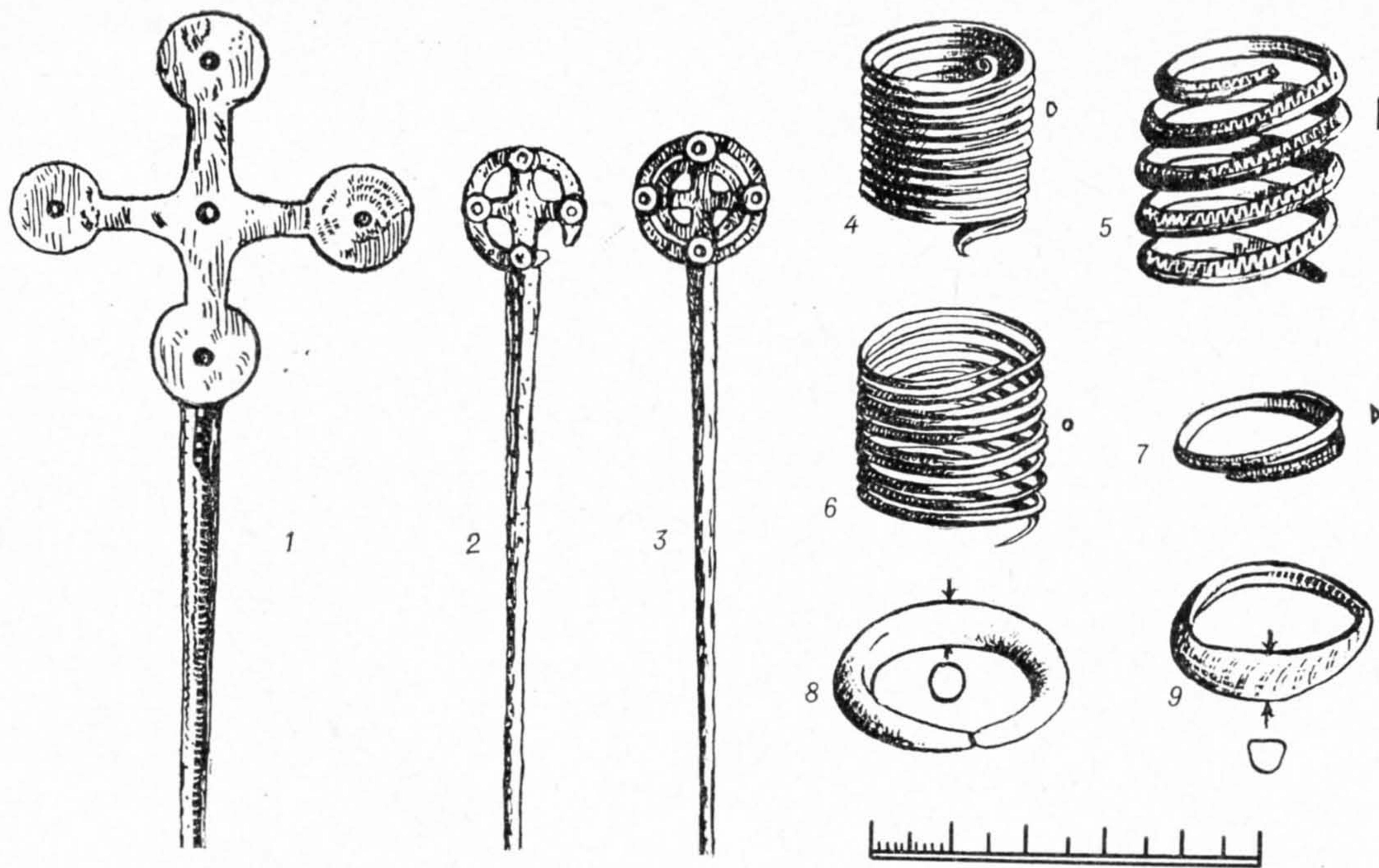
1 — iš kapo Nr. 16, 2 — iš kapo Nr. 2, 3 — iš kapo Nr. 27, 4 — atsitiktinis radinys, 5 — iš kapo Nr. 9

21 pav. Žalvarinės pasaginės segės platėjančiais ir pastorintais galais:
1, 3, 4, 6 — atsitiktiniai radiniai, 2 — iš kapo Nr. 27, 5 — iš kapo Nr. 24

22 pav. Pasaginių segių aguoninės galvutės

23 pav. Žalvariniai smeigtukai ir žiedai:

1, 3 — atsitiktiniai radiniai, 2 — iš kape Nr. 14, 4 — iš kape Nr. 20, 5, 9 — atsitiktiniai radiniai, 6 — iš kape Nr. 2, 7 — iš kape Nr. 14, 8 — iš kape Nr. 24

tališkės kapinyno dalyje, pasaginių segių gyvuliniais galais aptinkama drauge su segėmis atvyniotais, pastorintais, žvaigždiniais, kampuotais, aguoniniais galais¹⁵.

Gintališkėje ypač popularios segės aguoniniai galais. Čia jos sudaro 85,7% visų kapuose rastų pasaginių segių. Labai įvairios jų aguoninės galvutės (pav. 22). Tarp šių segių yra tokius, kurių lankelis suvytas iš trijų žalvarinių (KVIM, 1703 : 56) arba vienos geležinės ir vienos žalvarinės vielos (KVIM, 1703 : 5). Aguoninių segių vytu lankeliu Lietuvos archeologinėje medžiagoje itin reta¹⁶.

Vienintelė žiedinė segė rasta kape Nr. 11. Forma ji primena uždarą žiedą, kurio paviršiu iškilūs ranteliai dalija į dvylirkas lankelius. Užsegimo adata pritvirtinta antroje lankelio pusėje. Jis kiek įgaubtas. Segė 4,8 cm skersmens (pav. 19 : 7). Tad ji visai panaši į žiedines seges, rastas XI a. Lietuvoje (LAA, 1978, t. 4, p. 66).

Be to, Gintališkėje aptiktos dar trys lankinės segės. Viena visa dengta sidabru,

¹⁵ Graužiai (k. Nr. 97), Laiviai (k. Nr. 144a, 152, 173, 178, 183, 221, 224), Palanga (k. Nr. 3, 201, 252, 263), Pryšmančiai (k. Nr. 49), Upyna (k. Nr. 77), Gintališkė (1968—1971 m. tyr. k. Nr. 17, 23).

¹⁶ Be Gintališkėje rastų, dar žinomas 4 vytu lankeliu aguoniniai galais segės (Kukiai, Nikėlai, Palanga, Švėkšna).

platėjančia palenkta kojele. Palyginti su kitais kapuose rastais dirbiniais, ji ankstyva, skiriam VII—VIII a.¹⁷, aptikta atsitiktinai. Kita atsitiktinai rasta lankinė segė (ŠAM, 771) primena VI a. ilgakojes seges lietine užkaba, tačiau yra ryškių elementų, būdingų ir lankiniems aguoninėms segėms, todėl ją reikėtų datuoti VII—VIII amžiumi.

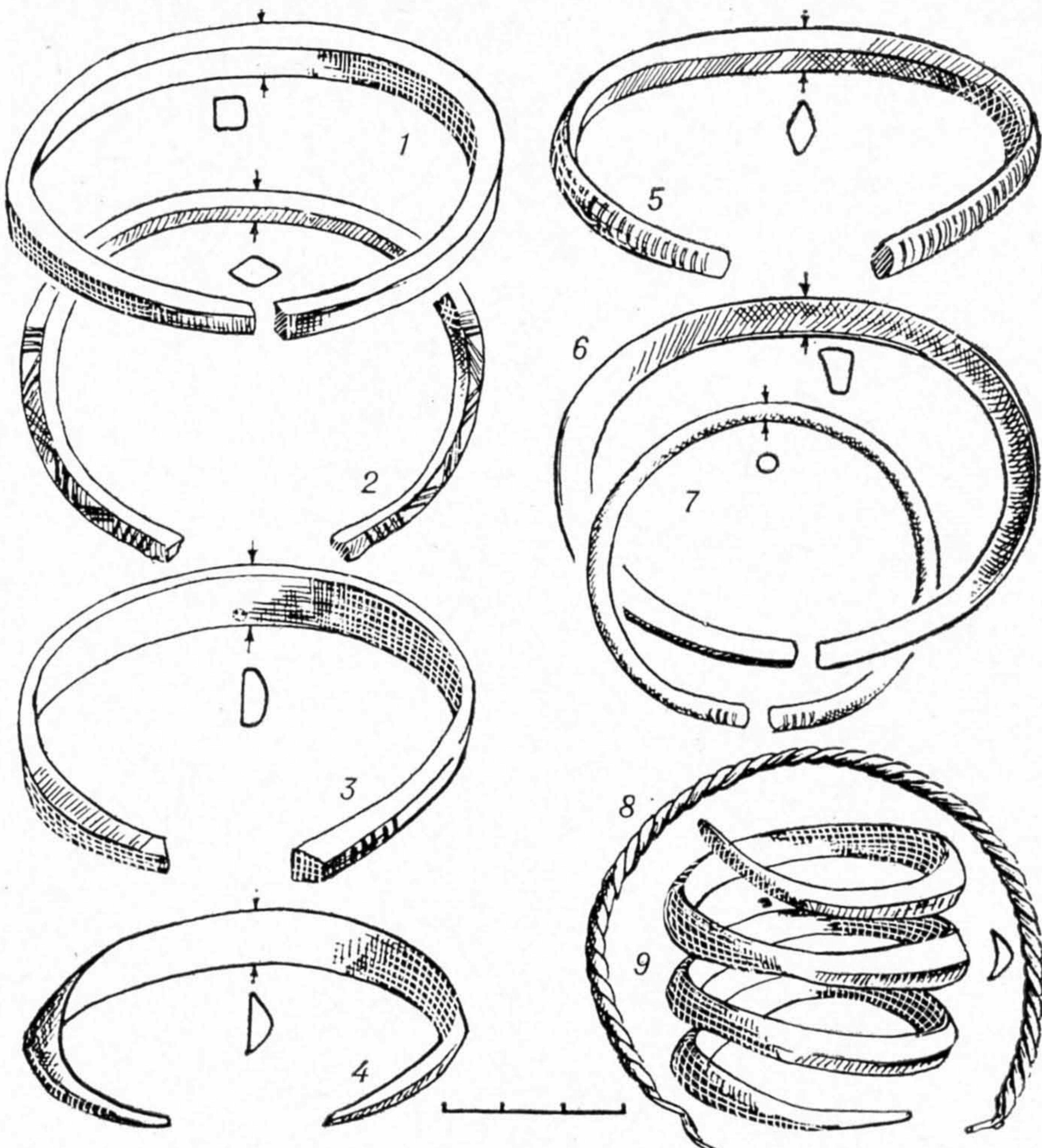
Trečioji lankinė segė skiriama laiptelinė segių tipui¹⁸. Ji visai suplokštėjusi, paviršius dengtas sidabro plokštele, visai analogiška kitiems X—XI a. tokio tipo papuošalamams, rastiems daugelyje kapinynų (LAA, 1978, t. 4, p. 46).

Smeigtukai, palyginti su segėmis,—retos įkapės: jų rasta tik dviejuose moterų kapuose (k. Nr. 14, 26). Keletas aptikta atsitiktinai. Iš viso turime dvylirkas smeigtukus, kuriuos galima skirti į dvi grupes.

Vieną grupę sudaro kryžiniai smeigtukai. Jų rasta dešimt (pav. 23 : 1), visi vienodi, su apskritomis plokštelėmis kryžmų galuose. Pastarųjų viduryje bei smeigtuko galvutės centre būta po kūgelį. Kai kurių galvutės puoštos sidabru (KVIM, 1703 : 131, 793 : 30, 109; IEM, 24 : 4). Sidabrevimo būdas neaiškus, nes dirbiniai labai blogos būklės.

¹⁷ Žr. rekonstrukciją — LLM, t. 1, p. 308.

¹⁸ Ji rasta kape Nr. 5 (KVIM, 1693:19).

24 pav. Žalvarinės apyrankės:

1, 4, 6 — iš kapo Nr. 14, 2, 3, 5, 7, 9 — atsitiktiniai radiniai, 8 — iš kapo Nr. 16

Kape Nr. 14 rasti 2 smeigtukai, sujungti į porą žalvarinėmis grandinėlėmis ir pusmėnulio formos pakabučiais. Taigi jie visai analogiški vakarų Lietuvoje X—XI a. paplitusiems šio pavidalo smeigtukams (LAA, 1978, t. 4, p. 84).

Tėra du rateliniai SMEIGTUKAI¹⁹. Jų galvutės primena ratuką, kurio viduryje įtvirtinta rombo pavidalo plokštėlė (pav. 23 : 2,3). Galvutė dengta sidabru ir puošta keturiomis mėlyno stiklo akutėmis. Šie SMEIGTUKAI, manoma, buvo skirti galvos dangai — nuometui — prilaikyti. Savo pavidalu jie visiškai attinka panašius IX—X a. SMEIGTUKUS, žinomus iš kitų vakarų Lietuvos kapinynų (LAA, 1978, t. 4, p. 8).

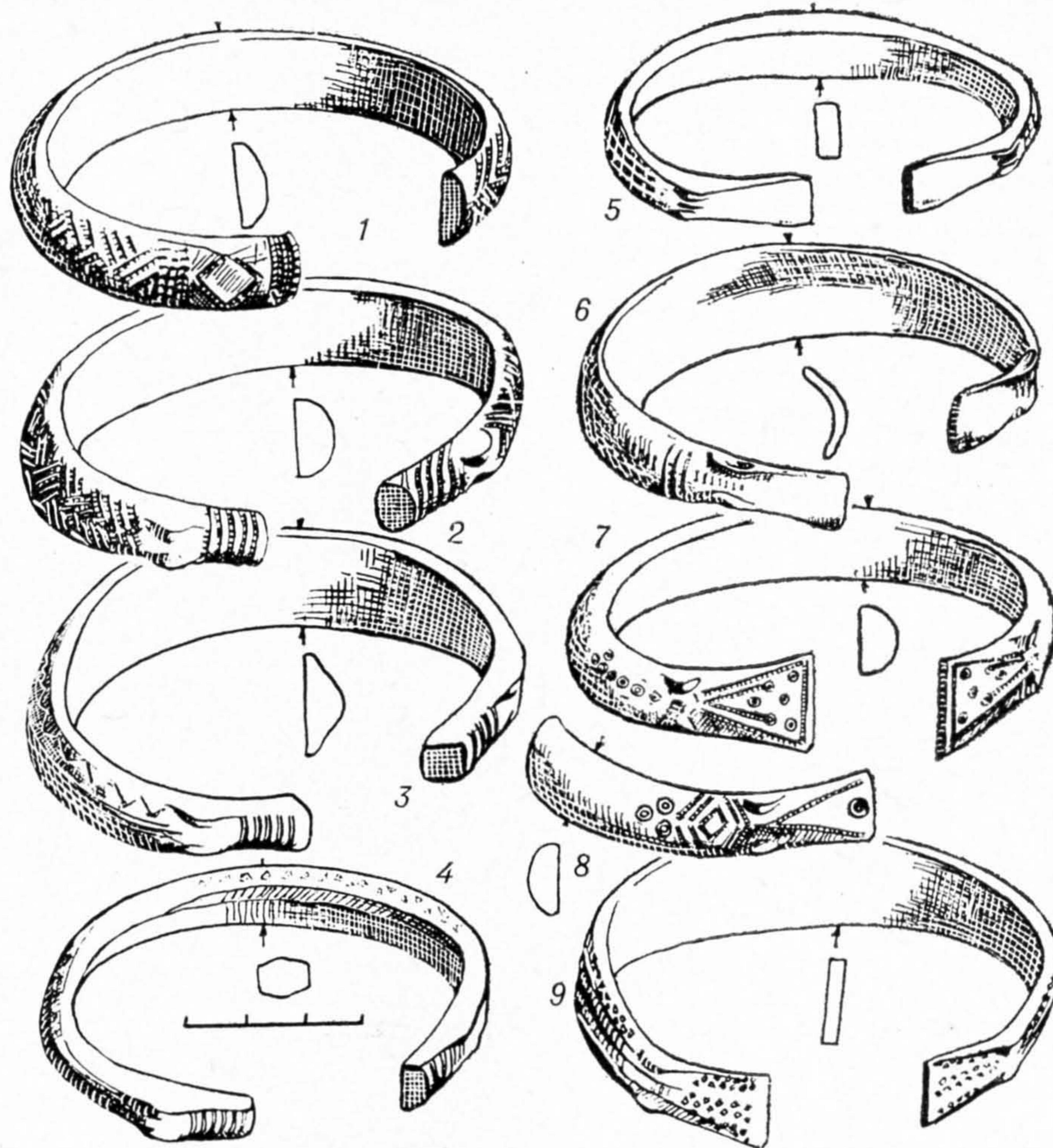
¹⁹ Vienas rastas kape Nr. 14 (KVIM, 1703:125), kitas — atsitiktinai (KVIM, 793:1).

K a b u č i a i. Kapinyne rasti aštuoni žalvariniai ir vienas gintarinis kabutis.

Puošniausias yra žalvarinis apskritas, plokščias maždaug 8,5 cm skersmens kabutis²⁰. Jo paviršius buvęs padengtas sidabro plokšteli, kuri jau nutrupėjusi. Greičiausiai dar jis puoštas ir penkiomis mėlyno stiklo akutėmis. Šis kabutis visiškai analogiškas VIII a. pabaigoje—IX a. Lietuvos pajūryje paplitusiems tokiem pat papuošalam, kuriuos moterys nešiojo pririštus prie juostos (Nakaitė L., 1964a, p. 77, pav. 6).

Keturi žalvariniai kabučiai (k. Nr. 2, 4, 9, 23) yra šukų pavidalo. Tai pailgos 4—5,6 cm ilgio ir 1,8—2,5 cm pločio skardelės, kurių viename krašte būna įkirpti ar išpjauti dantukai. Kabučių randama tik vyru kapuose

²⁰ Jis rastas atsitiktinai (KVIM, 793 : 120).

25 pav. Žalvarinės apyrankės:

1 — iš kapo Nr. 26, 2, 9 — iš kapo Nr. 1, 3, 5 — iš kapo Nr. 3, 4, 8 — atsitiktiniai radiniai, 6, 7 — iš kapo Nr. 27

ir visada prie diržų, kartais prie jų prikabintų (k. Nr. 2). Sie dirbinėliai praktiskam naudojimui netinka. Tai simbolinė įkapė, rečiau aptinkama ir kituose bendralaikiuose pajūrio kapinynuose (Laiviai, Palanga, Pryšmančiai), tik vyru kapuose, juosmens srityje, t. y. arčiau diržų²¹.

Kiti du žalvariniai kabučiai²² buvo klevo sėkllos formos. Kape Nr. 5 tok kabutis rastas ties kaukole. Jais, kaip matyti iš kitų va-

karų Lietuvos bendralaikių kapinynų (Bikavénai, Upyna, Žasinas, Žviliai) medžiagos, turbūt būdavo puošiama galvos danga (kepurėlė, apgalvis).

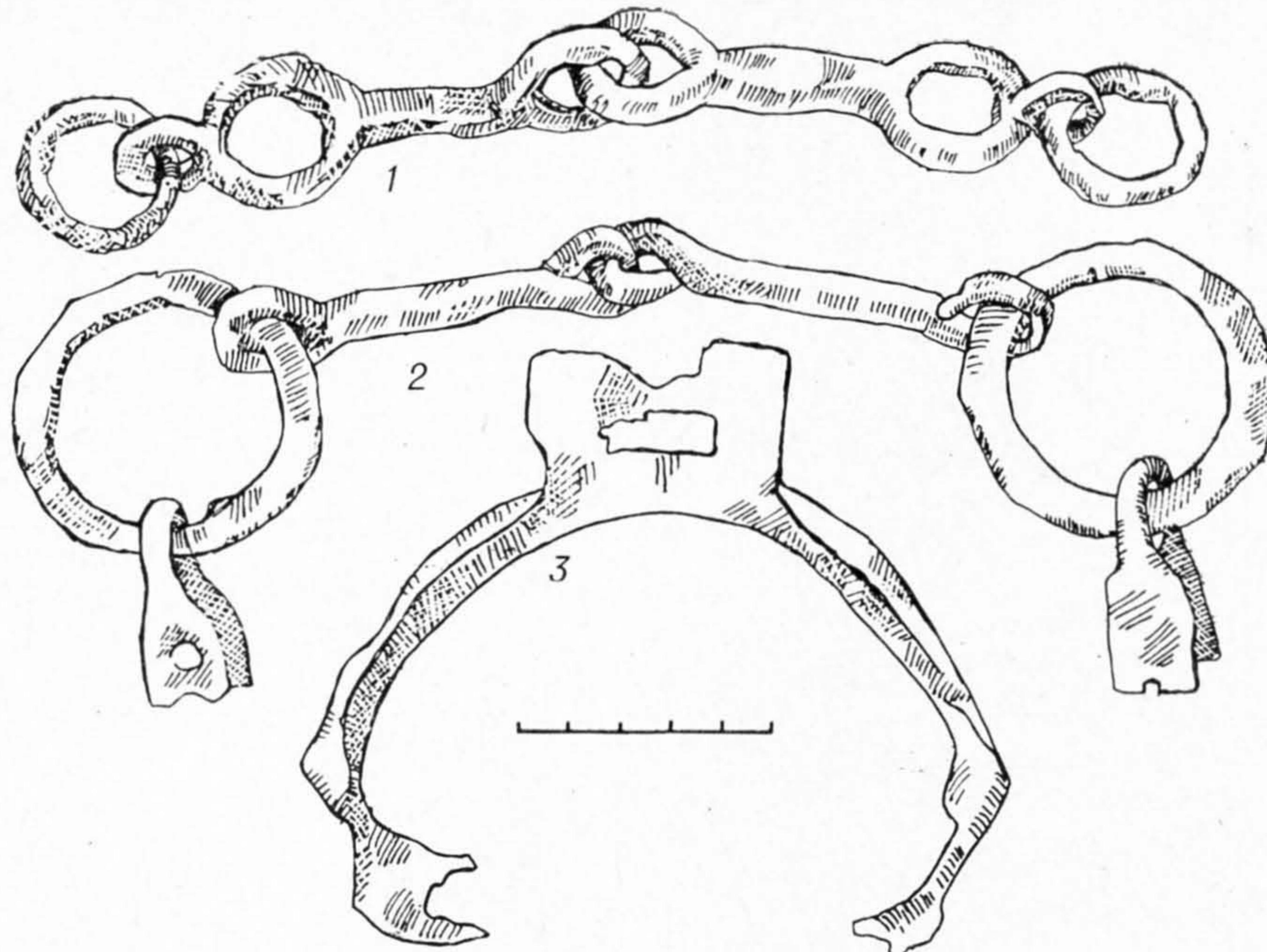
Atsitiktinai rastas dar vienas kabutis (KVIM, 1773 : 10), sudarytas iš dviejų dalių, sujungtų virbeliu. Analogijų jam rasti nepavyko. Nežinomas ir jo nešiojimo būdas.

Gintarinis kabutis (KVIM, 1703 : 191) primena netaisyklingą apskaldytą $1,9 \times 0,9$ cm dydžio gabalėlį su skylute pakabinimui. Rastas moters kape Nr. 20 gale galvos, laikytinas amuletu.

A p y r a n k ē s — vienos iš gausiausių įkapinių²³. Kapuose jų būna iki septynių (k. Nr. 7, 11, 26), iki penkių (k. Nr. 3, 6, 9, 14).

²¹ Idomu pastebeti, kad kai kuriuose šio laikotarpio pajūrio kapinynuose (Kiauleikiai, Palanga) vyru kapuose ant krūtinės randama gintarinių šukų pavidalo mažų kabučių. Jie laikomi amuletais (Volkaitė-Kuliakienė R. Lietuviai IX—XII amžiais. V., 1970, p. 72; Varnas A. Gintaro dirbiniai Lietuvoje IX—XIII a.—Jaunujų istorikų darbai, 1976, p. 16).

²² Vienas rastas k. Nr. 5 (KVIM, 1693:15), kitas — atsitiktinai (SAM, 805).

26 pav. Žasliai ir balno kilpos:
1 — atsitiktinis radinys, 2, 3 — iš kapo Nr. 24

Tačiau turime kapų, kuriuose rasta po vieną apyrankę arba nė vienos (k. Nr. 15, 17, 20, 23, 32).

Mažiausiai rasta įvijinių apyrankių — tik šešios (pav. 24:9). Jos padarytos iš trikampio pjūvio 0,7—0,9 cm pločio žalvarinės juostelės, tampriai susuktos į keletą apviju, kurių kartais būna net aštuonios. Juostelės galiukai smailėja.

Apyrankių paviršius puoštas skersiniai brūkšneliais, eglute. Forma bei ornamentu jos analogiškos to paties tipo apyrankėms, rastoms kituose X—XI a. vakarų Lietuvos kapuose (LAA, 1978, t. 4, p. 93).

Didžiausią grupę sudaro apyrankės gyvuliniai galais²⁴ (pav. 25:2—9). Jų lankelis apvalaus, pusiau apvalaus, kampuoto, trikampio pjūvio arba juostinės. Galai užbaigti labai įvairiomis stilizuotomis gyvulių galvutėmis. Apyrankės gražiai ornamentuotos įvairiai komponuotais geometriniais motyvais. Gintališkės apyrankės papildo kitus šio tipo papuošalus, X—XII a. paplitusius visoje Lietuvoje (LAA, 1978, t. 4, p. 97).

Juostinių apyrankių šiame kapinyne taip pat daug — trisdešimt dvi. Vienos yra pusiau apvalaus pjūvio lankeliu, dažnai orna-

mentuotu rombukais, pripildytais smulkių įkartelių (pav. 25:1). Kitų lankelis netaisyklingo pjūvio (pav. 24:6). Pastarosios ypač būdingos Lietuvos pajūrio X—XI a. kapinynams (LAA, 1978, t. 4, p. 102). Pavienės yra juostinė apyrankė platėjančiais galais (KVIM, 1773:7), taip pat apyrankė apvalaus pjūvio lankeliu (KVIM, 1703:323) (pav. 24:7).

Atskirą grupę sudaro apyrankės smailėjantieji galais²⁵ (pav. 24:1—5). Jų lankelis yra pusiau apvalaus, rombinio, trikampio ar stačiakampio pjūvio. Smailėjantys galai kartais būna kitokio pjūvio, negu lankelis. Vieños apyrankės galai užbaigti keturkampėmis buoželėmis. Šios grupės apyrankių ornamentas nesudėtingas: skersiniai įstriži brūkšneliai, retkarčiai — akytės, trikampėliai. Labai panašių apyrankių rasta II tūkstantmečio pradžios vakarų Lietuvos kapinynuose (Anduliai, Bikavėnai, Girkaliai, Kiauleikiai, Palanga, Paragaudis, Pryšmančiai, Upyna ir kt.).

Idomi apyrankė padaryta iš vytinės antaklės. Ji buvo užvyniota ant mirusiojo rankos (k. Nr. 16) (pav. 24:8).

Dar paminėsime dalį atsitiktinai aptiktos apyrankės (KVIM, 793:113), labai prime-

²⁴ Iš viso rastos 72 gyvulinės apyrankės, iš kurių 56 buvo kapuose.

²⁵ Rastos 27.

nančios antkakles ruplētais galais. Radinys priklauso VI amžiui.

Žiedų, palyginti su kitais šio laikotarpio vakarų Lietuvos kapinynais, Gintališkėje nedaug (plg. Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 185). Kapuose jų randama dažniausiai po vieną, tačiau pasitaiko ir po keturis (k. Nr. 5), ir po šešis (k. Nr. 20).

Didesnę grupę sudaro ivijiniai žiedai (pav. 23 : 4—6). Jie padaryti iš apvalaus, pusiau apvalaus, ovalaus, rečiau trikampio pjūvio vielutės, suvyniotos kartais net iki dešimt apvijų. Galiukai nusmailinti, o kartais susuktinėti į sraigelę (k. Nr. 20).

Rasti tik keturi žiedai pastorinta priešakinė dalimi (IEM, 24 : 1, 2; KVIM, 1703 : 224, 300) (pav. 23 : 8, 9). Ta dalis beveik pusiau apvalaus pjūvio; kartais puošta įstrižais brūkšneliais. II tūkstantmečio pradžioje tokie žiedai ypač mėgti Lietuvoje (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 185).

RAITELIO IR ŽIRGO APRANGOS REIKMENYS

Pentinų randama daugelyje vyrų kapų (k. Nr. 2—4, 8, 10, 11, 17—19, 22—24, 28, 30). Žalvariniai pentinai yra juostiniai, plokščiu lankeliu, kurio viduryje yra spyglis, o galuose — po skylutę odiniams diržui su sagtele įverti, kad būtų galima juos pritvirtinti prie apavo (pav. 14 : 12, 13). Išorinė pusė ornamentuota išilginėmis ar skersinėmis įkartelėmis. Vienintelio geležinio pentino (k. Nr. 24) forma panaši į žalvarinių, tačiau jo apdaila visai kitokia: jis buvęs inkrustuotas sidabru. Ornamento piešinio atkurti neįmanoma, nes pentinas smarkiai nukentėjęs nuo korozijos (pav. 14 : 14).

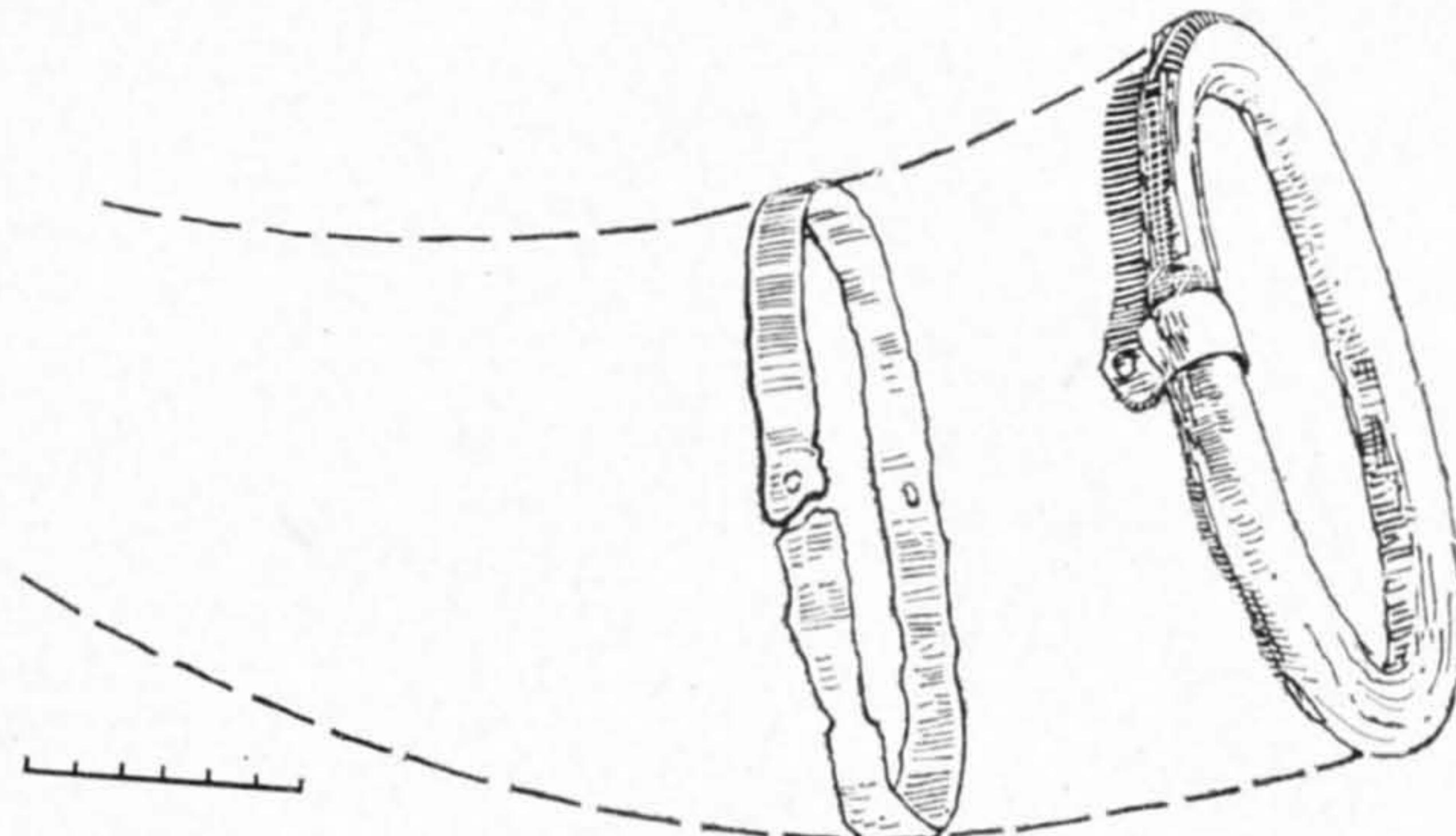
Žąslų rasta šeoliokoje kapų (žr. lent. 2). Visi jie geležiniai, dvinariai, su grandimis galuose. Juose kartais dar yra išlikusių apkalėlių pavadžiams pritvirtinti (pav. 26 : 1, 2). Tokios konstrukcijos žąslai Lietuvoje žinomi jau nuo pirmųjų m. e. amžių (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1971, p. 16). Vaikų kapuose aptinkama specialiai įkapėms pagamintų.

Kamanų pėdsakų nepastebėta. Vadinas, kaip ir daugelyje Lietuvos kapinynų, Gintališkėje į kapą buvo dedami vien žąslai.

Terastos dvi balno kilpos (k. Nr. 24) (pav. 26 : 3). Abi geležinės, buvusios inkrustuotos siauromis įstrižomis sidabro juostelėmis. Pagal naujausią tipologinį suskirstymą (Antanavičius J., 1976; p. 74; LAA, 1978, t. 4, p. 125) Gintališkės balno kilpos priklauso VI tipui, kuris Lietuvoje buvo ypač paplitęs ir chronologiškai skiriamas X—XII amžiui.

KITOS ĮKAPĖS

Geriamieji ragai, apkaustyti žalvariu, rasti vienuolikoje kapų (lent. 1). Jie sunykę, išlikusi tik angos pakraščius gaubusi žalvarinė juostelė. Kartais žalvarinėmis 0,7—0,8 cm pločio juostelėmis buvo apjuosiamy ir patys ragai²⁶ (pav. 27). Taigi jie analogiški kitiems šio laikotarpio ragams, žinomiems iš vakarų Lietuvos kapinynų (plg. LAB, p. 415).

27 pav. Geriamojo rago žalvariniai apkalai iš kapo Nr. 26

Tik viename vyro kape (k. Nr. 4) aptiktos žalvarinės svarstyklėlės, naudotos tuo laikotarpiu sidabru svarstyti (pav. 28). Jas sudarė dvi viena į kitą sudėtos 6,9 cm skersmens žalvarinės lėkštėlės bei 13,5 cm ilgio svirtelė, sulenkta į tris dalis. Visa tai buvo sudėta į medinę dėžutę, kurios išlikę tik menki pėdsakai. Kartu buvo ir trys geležiniai žalvariu padengti statinaitės formos 2,2 cm skersmens ir 1,7 cm aukščio svareliai²⁷. Tik ant vieno galima ižiūrėti įkaltus ženklus — keturis puslankio formos ruoželiai.

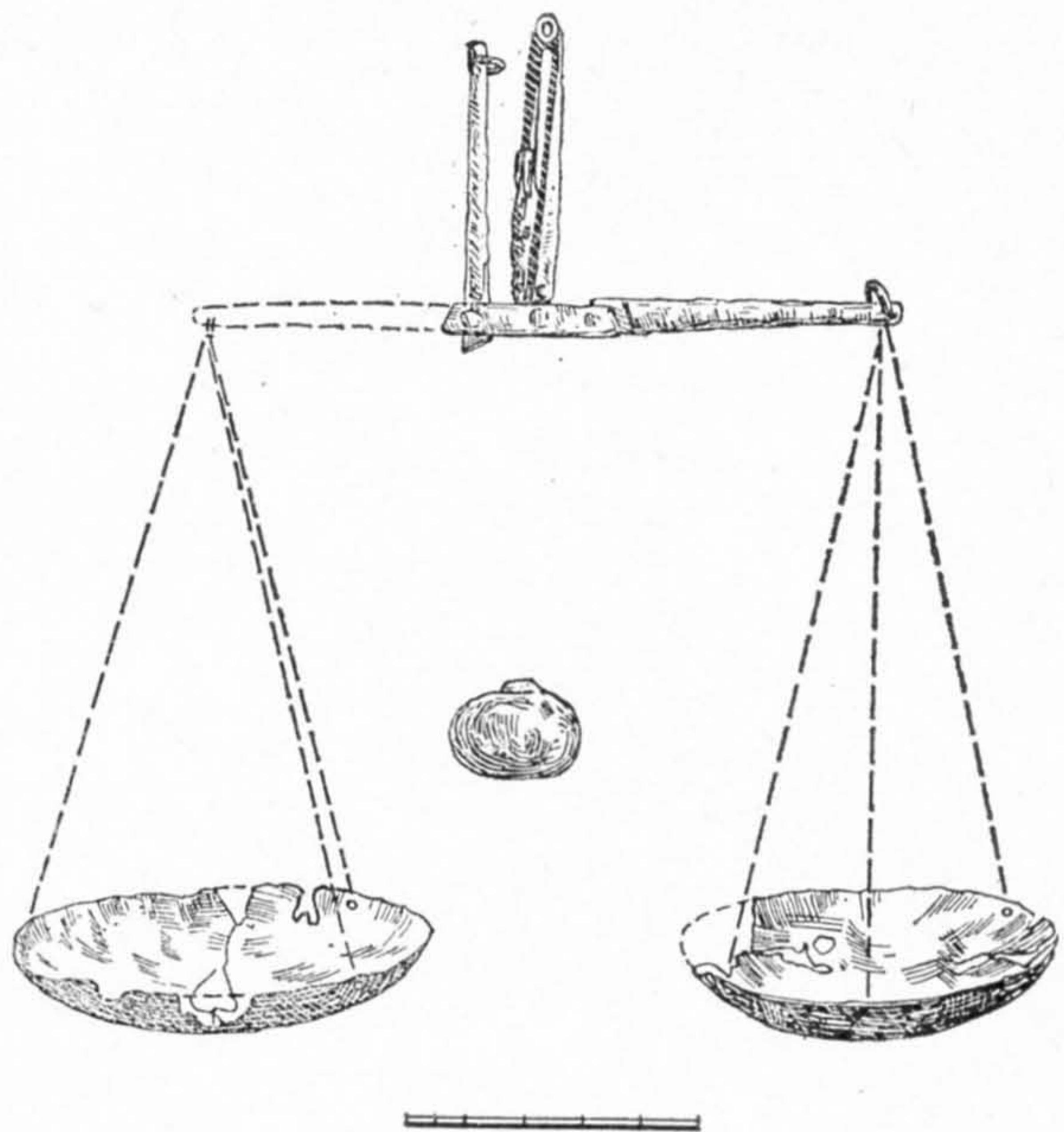
Analogiškos konstrukcijos svarstyklėlių su svareliais žinoma ir iš kitų vakarų Lietuvos kapinynų (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 112; Kuncienė O., 1972, p. 164; LAA, 1978, t. 4, p. 133).

Tarp įkapių rasta keletas žalvarinių grandinėlių dalių, žalvarinių ivijėlių, žalvarinių bei kaulinių apkalėlių fragmentų, žalvarinio skambalėlio dalis.

²⁶ KVIM, 1703:250, 251 ir 1 fragmentas be inv. Nr.

²⁷ Dar vienas rastas atsitiktinai (ŠAM, 790).

D r a b u ž i ū l i e k a n o s . Kadangi kapuose labai daug žalvarinių dirbinių, tai dažnai po jais randama užsikonservavusiu audeklo gabalėlių (k. Nr. 3—12, 14, 19, 20, 27).

28 pav. Žalvarinės svarstyklelės ir svarelis iš kapo Nr. 4 sidabru i svarstyti

Tačiau šios liekanos pernelyg menkos, kad būtų galima rekonstruoti atskiras drabužių dalis. Galima konstatuoti, kad vienos skiautelės yra plonesnių lininių dvinyčių drabužių (matyt, marškiniių), kitos — storų vilnonių trinityčių, keturnyčių drabužių liekanos (apsiaustų, skarų). Daugelyje kapų (k. Nr. 7—11) aiškiai matyti, kad plonesnių — lininių — drabužių pėdsakų aptinkama po storesniais — vilnoniais. Įdomu pastebeti, kad viršutinius drabužius segėmis susegdavo dažniau, o lininius — rečiau (k. Nr. 7).

29 pav. Žalvarinių grandelių juostelė iš kapo Nr. 14 kepuraitės pakraščiui papuošti

Šiek tiek daugiau duomenų turime apie prijuostes. Antai moters kape Nr. 20 32×25 cm dydžio plotelyje pastebėta auduko pėdsakų su jaustomis trijų apvijų žalvari-

nėmis įvijėlėmis. Šie radiniai dengė mirusios kojas žemiau kelių (pav. 5).

Iš aprangos geriau išlikusios tik keputės, kurių aptikta šešiuose kapuose (k. Nr. 2, 7, 11, 14, 19, 21). Jos buvusios audeklinės, pakraščiuose puoštos žalvarinių įvijėlių ar grandelių eilėmis, sudarant iš jų šachmatinį raštą (k. Nr. 7, 19, 21), pritvirtinančias juosteles (k. Nr. 2, 11, 14) (pav. 29). Kepuraičių dažniau pasitaiko vyrų negu moterų kapuose. Tuo tarpu kituose šio laikotarpio vakaru Lietuvos kapinynuose jų daugiau žinoma iš moterų kapų (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 126).

Vyrų drabužiai buvo juosiami ypač puosniais diržais, kurių rasta dvidešimt dviejose kapuose (lent. 1). Diržai buvę odiniai, puošti metalu, su sagtimis ir skirstikliais. Dažniausiai būdavo apkalami viena—penkiomis eilėmis apskritu, pūstų švininių sidabruotų apkalėlių (k. Nr. 6, 9, 11, 12, 16, 18, 19, 21, 30), kartais įmaišoma ir žalvarinių eilė (k. Nr. 1—4, 8, 9, 18). Kelių diržų (k. Nr. 10, 22, 24, 27) paviršius buvo padengtas vien $0,6—0,7 \times 1,8—2,7$ cm dydžio keturkampiais žalvariniais apkalėliais. Sagtys žalvarinės, pailgo keturkampio kiek užapvalinta priešakinė dalimi arba beveik penkiakampio formos (pav. 14 : 1, 2, 5, 6). Diržai būdavo iš kelių dalių, sujungtų žalvarinėmis grandelėmis su skirstikliais (pav. 14 : 3,4). Ypač puošnus skirstiklis²⁸ pasidabruotu paviršiumi, dabintu mėlyno stiklo akystemis.

Puošimu ir konstrukcija Gintališkės diržai panašūs į kitus, rastus šio laikotarpio vakaru Lietuvos kapinynuose (Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 134).

KAPINYNKO CHRONOLOGIJA

Nors pagal laidosenos papročius kapai skirstomi į degintinius ir nedegintinius, tačiau chronologiškai jie vienalaikiai.

Gintališkės kapinynas, atspindėdamas didelį lūžį laidojimo tradicijose, kartu atskleidžia ne tik jo pasekmes, bet ir parodo, kaip sparčiai plito mirusiųjų deginimo paprotys. Iš vienos pusės, degintiniai kapai akivaizdžiai iliustruoja degintinių kapų evoliuciją, iš kitos, parodo, kokia trumpha ji buvo. Tai ypač akcentuotina, sprendžiant chronologijos klaušimą. Mat, tyrinėtoje kapinyno dalyje mirusieji laidoti tuo metu, kai deginimo paprotys, nepaisant stiprios griaudinio laidojimo įtakos, jau buvo gana paplitęs. Vadinas, Gintališkės gyventojai tuomet laikėsi ir senųjų,

²⁸ Jis rastas atsitiktinai (KVIM, 793 : 29).

naujųjų laidojimo papročių, todėl jų abipusė sąveika ypač pastebima.

Kadangi mirusieji laidoti tvarkingomis eilėmis (pav. 2), tai kapų išplanavimas yra vienas faktų, teigiančių skirtinios laidosenos vienalaikiškumą. Pvz., I ir II eilėje abipus nedegintinių kapų (k. Nr. 1—3 ir Nr. 5, 8) išiterpę degintiniai (k. Nr. 23, 24 ir 22, 25), VIII eilėje tarp trijų degintinių (k. Nr. 27—29) — nedegintinis (k. Nr. 20) ir pan.

Kartu buvo paplitę abu laidojimo būdai. Tai patvirtina ir laidosenos detalės. Pvz., sudeginti mirusiojo kaulai supilti į tokius pat karstus, kokius randame ir nedegintiniuose kapuose. Netgi įkapės tiek degintiniuose, tiek ir nedegintiniuose kapuose dažnai išdėlioja mos vienoda tvarka.

Ir vienuose, ir kituose kapuose pastebėtas paprotys idéti mirusiajam papildomų įkapių laidojant (k. Nr. 2, 32, 33) arba prieš laidojimą (k. Nr. 7, 32). Jų dedama ir į karstą, pvz., vaikų kapuose (k. Nr. 5, 7) rasta suaugusiojo papuošalų.

Ir degintiniuose, ir nedegintiniuose kapuose atispindi paprotys gaminti įkapėms specialius miniatiūrinius dirbinius, t. y. tikrų dirbinių simbolius, taip pat dėti į kapą žirgo aprangos reikmenis.

Bet svarbiausia — pačios įkapės. Ir degintiniuose, ir nedegintiniuose kapuose aptinkama toks pats darbo įrankių komplektas, tie patys ginklai, vienodi papuošalai: pvz., analogiškos jvijinės apyrankės (k. Nr. 5 ir 26), odiniai diržai, apkalti metalu (k. Nr. 21 ir 22), kryžiniai smeigtukai (k. Nr. 14 ir 26), netaisyklingo pjūvio juostinės apyrankės (k. Nr. 14 ir 33), diržų sagtys (k. Nr. 8 ir 24) ir kt. Ir vienuose, ir kituose kapuose yra ne tik vienodų papuošalų, bet jie visai taip pat ir ornamentuoti, pvz., pasaginių segių aguoniniai galais lankelis (k. Nr. 1, 2, 7, 22, 26), apyrankės gyvuliniai galais (k. Nr. 9, 13, 27, 29) ir pan.

Tą patį liudija ir radinių statistika. Iš trisdešimt devynių antkaklių, rastų degintiniuose ir nedegintiniuose kapuose, net trisdešimt penkios buvo vytinės kilpiniai galais, iš šimto keturiasdešimt penkių segių — šimtas keturiadasdešimt trys pasaginės, iš septyniadasdešimt devynių apyrankių — penkiasdešimt šešios gyvuliniai galais, iš trisdešimt trijų žiedų — trisdešimt vienas jvjinis.

Toks papuošalų vienodus ypač akivaizdžiai byloja, kad tarp pavienių kapų negali būti didesnio chronologinio skirtumo. Juk papuošalai, kaip mados išraiška, dažnai keičia-

si, o jų formų kaita — vienas svarbiausių kriterijų chronologijos klausimams spręsti.

Kuriam laikotarpiui skirtini tyrinėtieji kai-pai? Iš papuošalų formų (pvz., kryžiniai ir rateliniai smeigtukai, antkaklės be užsegimo ir ramentiniais galais, jvijinės apyrankės) matyti, kad tyrinėtoje kapinyno dalyje pradėta laidoti X amžiuje. Šiam laikui ir reikėtų skirti kapus, kuriuose rasta minėtų įkapių (k. Nr. 5, 13, 14, 20, 26). Vėlyviausių įkapių, priklaujančių XI a. (žiedinė segė, kalavijai, žiedai pastorinta priešakinė dalimi), aptikta kapuose Nr. 2, 8, 11, 22, 24. Krinta į akis tai, kad absoliuti dauguma dirbinių naudoti ir X, ir XI amžiuje.

Daug ankstesni Gintališkėje atsitiktinai rasti dirbiniai. Pvz., VI a. priklauso dalis apyrankės ruplėtais galais, VII—VIII a. skirtinos lankinės segės, VIII—IX a. datuojamas sidabruotas kabutis. Tai rodo, kad Gintališkėje būta ir daug ankstesnių kapų, negu tyrinėtieji. Taigi mūsų aptartasis kapinynas priklauso prie tų laidojimo paminklų, kurie nau-doti keliis šimtus metų.

ETNINĖ PRIKLAUSOMYBĖ

Nagrinėdami laidoseną, pastebėjome, jog svarbiausias jos bruožas — perėjimas nuo griautinio laidojimo būdo prie degintinio. Naujasis paprotys įsigalėjo laipsniškai, tebegyuojant greta ir seniesiems papročiams, kurių poveikis dar labai akivaizdus.

Tomis savybėmis Gintališkės kapinynas artimas Lietuvos pajūrio, ypač jo šiaurinės dalių, vienalaikiams kapinynams (Dimitrava, Genčai, Girkaliai, Jazdai, Kiauleikiai, Laiviai, Lazdininkai, Rūdaičiai, Palanga, Pryšmančiai). Daugelyje jų galima pastebeti degintinių kapų įvairių evoliucijos elementų bei stadijų. Pvz., juose taip pat yra kapų, kur sudeginti mirusiojo kaulai supilti į natūralaus dydžio karstą, o įkapės išdėliotos pagal griautinio laidojimo tradicijas, kur sudeginti kaulai suberti didelėse duobėse, o įkapės išdėliotos netvarkingai ar sudėtos prie kaulų krūvelės. Tiesa, tyrinėtoje Gintališkės kapinyno dalyje neaptikta degintinių kapų, kuriuose mirusiuju kaulai būtų sužerti į dėžutes — mažus karstelius, žinomus iš kitų pajūrio kapinynų (Anduliai, Jazdai, Laiviai, Ramučiai). Tačiau per vėlesnius tyrinėjimus (1968—1969 m.) Gintališkėje aptikta kapų, rodančių ir šią degintinių kapų pereinamąją pakopą (Valatka V., 1970, p. 90).

Šiauriniame Lietuvos pajūryje taip pat buvo paplitęs paprotys specialiai įkapėms ga-

	Kapo numeris	Kirviai	Dalgiai	Peilių	Ylos	Skiltuvai	Juostų audimo ir rankiniai	Verpstelės	Ietigaliai	Kovos peilių	Kovos kirviai	Kalavijai ir ju makštų apk lai	Apgalviai	Kepuraitės	Karolių apva ros	Antkaklės	Segės	Smeigtukai	Apyrankės
1																			
2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	4	1	1
3	1	1	1	2	1	1	6	1	2	1	1	1	1	1	3	19	5	2	2
4	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	1	11	5	1	5
5	1	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	1	1	3	19	7	4	7
6	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	5
7	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	11	7	4	1
8	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
9	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	11	7	4	1
10	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
11	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	11	7	4	1
12	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
13	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	11	7	4	1
14	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
15	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	11	7	4	1
16	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
17	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
18	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
19	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
20	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
21	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
22	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
23	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
24	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
25	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
26	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
27	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
28	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
29	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
30	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
31	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
32	1	1	1	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
33	1	1	1	1	1	1	5	1	2	1	1	1	1	1	2	6	9	5	1
Iš viso	17	17	9	5	2	22	5	29	24	1	4 k. ir 2 apk.	1	6	3	39	145	4	79	

RASTI KAPUOSE

minti simbolinius dirbinius. Antai pavienių simbolinių vyro darbo įrankelių (kirveliai, dalgeliai) žinoma ir plačiau vakarų Lietuvoje, o moters darbo simbolinių žalvarinių įrankelių komplektas randamas tik šiaurinėje pajūrio dalyje²⁹.

Gintališkės kapinyno ir pajūrio laidojimo paminklų įkapės turi bendrų bruožų. Ypač tai pasakytina apie odinius diržus, išpuoštus žalvariu, sidabru, kovos peilius su metalu apkaltomis makštimis, apyrankes netaisyklingo

pjūvio lankeliu, ratelinius smeigtukus, žalvarinius šukų pavidalo kabučius ir kt.

Visų šių kapinynų, kaip ir Gintališkės, būdingas bruožas — įkapių gausumas. Jų išdėstymo tvarka (darbo įrankiai, ginklai — prie galvos, papuošalai — pagal paskirtį) Gintališkės kapinyną taip pat suartina su pajūrio kapinynais.

Paminėsime dar vieną detalę, būtent akmenų vainiką, sukrautą aplink Gintališkės kapą Nr. 9. Kapai, apjuosti akmenų vainikais,

2 LENTELĖ

PASAGINĖS SEGĖS, RASTOS KAPUOSE

Kapo Nr.	Skaičius	Grupė	Medžiaga	Vieta kape
1	4	3 — aguoniniai galais, 1 — fragmentas	Žalv., gel. ir žalv.	Krūtinės srityje
2	3	Aguoniniai galais	Žalv.	1 — prie deš. alkūnės, 2 — prie krūtinės, dubens kaulų
3	19	18 — aguoniniai, 1 — atvyniotais galais	„	Krūtinės ir dubens kaulų sri- tyje
4	11	10 — aguoniniai, 1 — žvaigždiniai galais	Žalv. Žalv. ir sidabr.	“
5	4	Aguoninių galais	Žalv.	Krūtinės srityje
6	3	”	„	“
7	11	9 — aguoniniai, 2 — platėjančiai galais	„	“
8	6	5 — aguoniniai, 1 — atvyniotais galais	„	“
9	9	7 — aguoniniai, 1 — keturkampiai, 1 — žvaigždiniai galais	„	1 — kair. kaukolės pusėje, ki- tos — krūtinės srityje
10	9	8 — aguoniniai, 1 — atvyniotais galais	Žalv. Žalv.	Krūtinės srityje
11	4	Aguoniniai galais	„	“
12	7	”	„	“
14	1	”	„	“
16	7	6 — aguoniniai, 1 — keturkampiai galais	„	“
18	15	13 — aguoniniai, 1 — atvyniotais, 1 — keturkampiai galais	„	“
19	2	Aguoniniai galais	„	“
21	1	”	„	“
22	3	”	„	Karsto viduryje
23	2	1 — aguoniniai, 1 — keturkampiai galais	„	Krūvelėje kartu su kitomis įka- pėmis
24	2	Aguoniniai galais	„	Karsto viduryje
25	2	Fragm. aguoniniai galais	„	V kapo dalyje
26	1	5 — aguoniniai,	„	R karsto dalyje
27	6	1 — platėjančiai galais	„	Viduryje karsto
28	2	Fragmentai	„	R karsto dalyje
29	3	1 — aguoniniai, 1 — žvaigždiniai galais, 1 — fragmentas	„	“
30	1	Fragmentas	„	“
32—33	2	Aguoniniai galais	„	Kapo sampile

²⁹ Radimo vietas nurodė Nakaitė L. Miniatūrinės IX—XIII amžių įkapės Lietuvoje. — MAD, A 2(17), 1964, p. 58—62.

nuo pirmųjų mūsų eros amžių iki pat VII a. buvo paplitę Kretingos, Klaipėdos bei Plungės rajonuose (LAP, p. 6—9). Mūsų nagrinėjamuoju laikotarpiu čia akmenų vainikai apie kapus jau nekraunami, tačiau savotišką šio papročio atgarsį³⁰ pastebime kape Nr. 9. Tai liudija, kad Gintališkės kapinynas istoriskai susijęs su pajūrio laidojimo paminklais.

Manoma, kad I tūkstantmečio pabaigoje—II pradžioje Lietuvos pajūrio šiaurinėje dalyje, į kurią įsiterpusi ir Gintališkė, gyveno kuršiai (Lietuvos TSR istorija. V., 1957. T. 1, žemėlapis tarp p. 64—65; Volkaitė-Kulikauskienė R., 1970, p. 38). Vadinas, Gintališkės kapinynas yra šios baltų genties paliktas paminklas.

Gintališkės kapinyno medžiagoje atsispindi ryšiai su kaimyninėmis gentimis, tuo metu gyvenusiomis centrinėje Žemaitijoje, t. y. su žemaičiais. Ypač tai pastebima iš kapo Nr. 24,

kuriame mirusiam ant karsto padėta žirgo galva. I tūkstantmečio pabaigos—II pradžios daugelio žemaitiškų kapinynų (Bikavėnai, Paragaudis, Upyna, Žasinas) tyrinėjimai parodė, kad toks laidojimo bruozas labai būdingas žemaičiams. Pajūrio šiaurinėje dalyje šiuo laikotarpiu į vyru kapus buvo dedama tik žirgo aprangos reikmenys, o žirgų laidojimas čia nežinomas.

Kape Nr. 5 rasta žalvarinių klevo sėklos formos pakabučių. Sie papuošalai itin dažni žemaitiškuose to laikotarpio kapinynuose. Jais puoštos kepuraitės (Bikavėnai, Upyna, Žasinas, Žviliai), kalavijų makštys (Žasinas), žirgų apranga (Bikavėnai) ir kt.

Platesnius ryšius su kaimyninėmis gentimis rodo ir antkaklė ramentiniai galais, rasta kape Nr. 14. Tokių papuošalų I tūkstantmečio pabaigoje—II pradžioje labai dažnai aptinkama šiaurės bei vidurio Lietuvos kapinynuose.

МОГИЛЬНИК В ГИНТАЛИШКЕ

Л. М. ВАЙТКУНСКЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Могильник находится у дер. Гинталишке, Плунгеского района. Он расположен на берегу р. Салантаса примерно в 500 м южнее городища (рис. 1). В 1928 г. могильник был отмечен в археологической карте Литвы. Он длительное время подвергался разрушительным воздействиям (хозяйственные работы; кладоискательство; стихийные бедствия, напр., половодья реки).

Археологические раскопки разведочного характера были начаты в 1940 г. сотрудниками Каунасского музея культуры. На площади 150 м² было обнаружено 33 погребения: 21 — с трупоположением (№ 1—21; рис. 3—6) и 12 — с трупосожжением (погребения № 22—33; рис. 6, 8, 9). Исследования могильника продолжались в 1968, 1969 и 1971 гг., когда экспедицией Тельшяйского краеведческого музея было обнаружено 55 погребений и несколько десятков обрядовых ям. Поскольку результаты последних раскопок опубликованы в статье, речь идет лишь о данных раскопок 1940 г.

Умершие захоронены в грунтовых ямах, расположенных почти регулярными рядами (рис. 2). Могильные ямы с трупоположением

длиной 180—300 см и шириной 70—160 см прослеживались на глубине 45—90 см. Большинство захоронений находилось на глубине 100—160 см, и лишь некоторые костяки обнаружены на глубине 30—40 см. Одно погребение (№ 9) обрамлено каменным венцом прямоугольной формы размерами 260×100 см (рис. 7). Умершие были положены в дубовые гробы-однодревки размерами около 250×55 см для взрослых (погребение № 2) и около 130×35 см для детей (погребение № 19). На внутренней стороне некоторых гробов видны следы обжига (погребения № 1, 2). Ориентация мужских захоронений западная или северо-западная, женских — западная. Костяки сохранились плохо: некоторые из них размыты речными водами, другие истлели и сохранились лишь отдельные фрагменты костей, зубы. Поза умерших, как установлено, была одна: они были положены на спину во весь рост с несогнутыми ногами и руками, выпрямленными вдоль туловища.

Во всех захоронениях обнаружен многочисленный инвентарь. Предметы сложены в характерном для погребений Западной Литвы порядке: у головы — орудия труда, оружие, предметы конского снаряжения. Реже они положены у ног или в области груди.

³⁰ Panašus atvejis žinomas šio laikotarpio Imbarės kapinynė (k. Nr. 1).

Украшения, предметы снаряжения воина были найдены там, где они обычно носились.

Погребения с трупосожжением обнаружены на глубине 120—50 см, иногда — 25 см (погребение № 25) в продолговатых ямах длиной 210—300 см и шириной 70—200 см. Во всех погребениях, за исключением № 23 и 25, встречаются следы дубовых гробов-однодревков длиной около 200—210 см и шириной 40—50 см. В большинстве случаев захоронения были ориентированы на запад—восток, реже — на северо-запад—юго-восток. Собранные на погребальном костре останки умерших (кальцинированные кости) рассыпаны в разных местах гроба (погребения № 26 и 27), помещены одной кучкой (погребения № 22, 24, 32 и 33), разделены на два «гнезда» на середине гроба (погребение № 30) или размещены по обеим сторонам гроба (погребения № 28, 29 и 31).

В двух захоронениях с трупосожжением гробов не было. Если в погребении № 25 могильная яма продолговатой формы, как и во всех могилах с гробами, то в погребении № 23 она круглая, диаметром 200 см. Кальцинированные кости вместе с угольками разбросаны по всей яме.

Одно из погребений с трупосожжением оказалось парным: в общей могиле стояли рядом два гроба — с останками мужчины (погребение № 32) и женщины (погребение № 33). Сожженные кости находились внутри гробов.

Следует отметить одно мужское погребение с трупосожжением (№ 24), в могильной яме которого над гробом обнаружен череп коня.

Могильный инвентарь в захоронениях с трупосожжением аналогичен инвентарю, найденному в погребениях с трупоположением. В размещении вещей ярко прослеживается влияние обряда погребений с трупоположением. Орудия труда, оружие часто встречаются у изголовья, украшения — на середине гроба, в «области груди». В большинстве случаев часть изделий хранит следы обрядового костра. Обнаружены и погребения, в которых весь могильный инвентарь или побывал в костре (№ 29), или вовсе не тронут огнем (№ 23).

В могильной яме погребения № 2 находились фрагменты костей животных и птиц.

Всего в могильнике найдено 648 вещей (табл. 1).

Почти в каждом мужском погребении имелись проушные широколезвийные топоры и косы (рис. 10). Железные ножи (рис. 12) встречаются и в мужских, и в женских погре-

бениях. В четырех женских и одном мужском погребении обнаружены железные шилья. В мужских погребениях найдены два кресала. В женских погребениях, за исключением № 13, встречается набор символических орудий женского труда из бронзы: дощечки (рис. 11: 5) и трепалочки (рис. 11: 1—3) для изготовления поясов, миниатюрные веретена (рис. 11: 6), иглы (рис. 11: 4), реже — шилья.

В погребениях найдено 29 наконечников копий; три из них — черешковые (рис. 13: 5, 6, 9), остальные — втульчатые (рис. 13: 1—4, 7, 8). Особенno характерны для мужских погребений боевые ножи в ножнах, богато окованных бронзой (рис. 14: 7, 10). В некоторых могилах они находились в 2 экз. (№ 3, 4, 8, 9, 11, 24). В четырех погребениях обнаружены мечи с рукоятками, иногда посеребренными (№ 28), а в одном — лишь бронзовый наконечник ножен меча (рис. 14: 8, 9). Боевой топор найден один. На его корпусе остались следы орнамента (рис. 15).

В мужских и женских погребениях много украшений. Известны случаи находок в одном захоронении трех—пяти шейных гравен (№ 3, 5, 9), семи браслетов (№ 7, 11) и до 19 фибул (№ 3).

В погребении молодой девушки (№ 5) обнаружен головной венок, изготовленный из параллельных рядов бронзовых спиралей и стеклянных бус. В других погребениях иногда встречаются лишь остатки шапочек, края которых украшены бронзовыми спиральками (рис. 29). Шейные гравны почти всегда витые, спиралевидные с петлями на концах, но встречаются и гравны с костылевидными концами, гравны с утончающимися концами без застежек (рис. 17, 18). В женских погребениях встречаются ожерелья, бусины которых изготовлены из бронзы, стекла (рис. 16: 2). Известны и единичные янтарные бусины в мужских погребениях. Особенno много подковообразных фибул — всего их найдено 145 экз. (табл. 2). В основном это фибулы с маковидными концами (рис. 20, 22), но встречаются и со спиралевидными (рис. 19: 1, 2), утолщенными и расширенными (рис. 21), с угловатыми концами (рис. 19: 3—6). Две фибулы со звездчатыми концами были украшены серебром. Из других типов фибул найдены одна круглая (рис. 19: 7) и одна арбалетовидная с перекладинами на ножке. Булавки имелись в двух женских погребениях (№ 14, 26) — крестообразные (рис. 23: 1) и с колесовидной головкой (рис. 23: 2, 3). Последние применялись для прикрепления головного убора. Головки булавок часто покрыты листовым серебром, а иногда еще и инкру-

стированы глазками синего стекла. В мужских и женских захоронениях обнаружены браслеты, которые по форме разделяются на ленточные (рис. 24: 1—7; рис. 25: 1), спиралевидные (рис. 24: 9) и браслеты со звериными головками на концах (рис. 25: 2—9). Перстни почти всегда спиралевидные (рис. 23: 4—6), однако найдены и четыре перстня с утолщенной передней частью (рис. 23: 8, 9). В мужских погребениях часто встречаются нарядные пояса, украшенные бронзовыми, оловянными, нередко посеребренными оковками, с бронзовыми пряжками (рис. 14: 1—6). Известны случаи находок в одном погребении двух поясов (№ 4, 9). Среди обнаруженных предметов снаряжения воина и его

боевого коня — бронзовые и одна железная посеребренная шпоры (рис. 14: 12—14), железные удила и стремена (рис. 26). Среди других находок следует отметить бронзовые складные весы (рис. 28) и три гири, роги для питья (рис. 27), а также янтарный амулет-подвеску неопределенной формы.

В детских погребениях инвентарь так же обилен, как и во взрослых. Разница лишь в том, что орудия труда и предметы конского снаряжения не настоящие, а миниатюрные — символы топоров, кос, удил (рис. 11: 7, 8).

Исследованные захоронения относятся к X—XI вв. По погребальному обряду и инвентарю могильник Гинталишке характерен для жителей северо-западной части Литвы.